

1753.

*

1. Bornius : Ordinarius senior. ac ceteri collegii
juridici assessores memoriam Bornianam
soleni oratione recolendam indicunt.
2. Bachius, Jo. Augustus : De lege Julia miscella
ejusque usu hodierno
3. Bauer, Joh. Godefridus, fac. jur. pro-cancellarius :
De laudsassibus et foro antessorum. Programma,
quo summos in utroque jure honores.
ni Georgio Teubert Wilke largiendos indicunt.
4. Bauerus, Joh. Godefridus : De aestimandis et
restituendis fructibus ad d. Nov. 2.
5. Bauerus, Jo. Godefridus : De primogenitura
sive censura Superioris ordinata.
6. Beckh, Carolus Henricus : De philosophia rationali
optima legum positivarum humanarum interprete

1753.

7. Breuning, Christianus Henricus : De abdicacione
art. 6 Cod. de patri. potest.
8. Breuning, Christianus Henricus : De origine successio-
nis in causa intestati
9. Breuning, Christianus Henricus : De praestacione
evictionis jure naturali incognita.
10. Breuning, Christianus Henricus : De filio jure
exheredato communerando in constituenda legitima
quantitate.
11. Fleischer, Christianus Ferdinandus : De debito speciei
moto ante traditionem concurrentium creditorum
praecise praestando.
12. Hommel, Ferdinand August : Pragma, quo
ad frequenter ab usibus juris controversis
patentes publicas irritat.

1753 -

13. Hommelius, Ferdinands Augustus: De jure
vini adusti.
14. Theenhold, Fredericus Alexander, fac. jur. procan-
cellarius: Program, quo promotionem in utriusque
juris doctorem . . . Christiani Frederici Felscheri
. . . suscipiendam indicat.
15. Mylius, Gustavus Numan: De jure Romanorum
incerto. Program, quo exercitium disputandum
publicum . . . instituendum indicat.
16. Pauli, Martinus Gualter: De utilitatibus, quas
attulit philosophia ad jura et jurispruden-
tiam Romanam
17. Petermannus, Augustus Gualter: De testamentis
impuberum.
18. Richterius, Francus Tobias: De donatione bono-
rum receptivorum ab ore Saxoniae abque
mariti consensu specialiter facta valida.

1753.

19. Richterius, Francus Tobias : De domus servient
ad praedii servientis refectionem obligato.
20. Richterius, Fr. Tobias : Selectiora juris principia. 8pp.
21. Richterius, Fr. Tobias : Selectiora juris principia
8pp. 24.
22. Pirinus, Augustus Florens, fac. jur. procurcellarius
Programma, quo summos in jure honores . . . Chris-
tiano Frederico Wiltschko . . . conferendos
indicit.
23. Pirinus, Johann Florens, fac. jur. procurcellarius : Pu-
rogramma, quo summos in jure utroque honores
Aupertio Franzott Gallybergero . . . con-
ferendos indicit.
24. Heyer, Adriaenus, fac. jur. procurcellarius : De causis
et fundamentis immunitatis canonicorum, qui sunt
proferres a residentiali onere. Programma, quo solen-
ni doctrina Johannis Tobiae Piriniani . . . in D. L. . .

1753.

25. Högby, Christianus Lauri: De potestate arbitri in
libertate feudatibus sumendi vasallis concedenda.
26. Wille, Joannes Georgius Lubrecht: De legitima Alberti I
in Ann. regem electione.
27. Windecker, Fr. Henricus: Unde vin elasticum
ad piscatur aqua rarescit? Poggendorf, quo
ad panegyricum baccalaureorum invitatus.
28. Zizentagen, Fr. Jacobus: De obligatione foederum.
29. Zoller, Fridericus Collicus: De diverso praescripta
iuris civilis effecta.

4
G. 15. num. 1
72
1753, 6.
DISSERTATIO PHILOSOPHICA

DE

PHILOSOPHIA RATIONALI
OPTIMA LEGVM POSITIVARVM
HVMANARVM INTERPRETE

QVAM

AMPLISSIMI PHILOSOPHORVM ORDINIS

I N D V L T V

D. XIV. APRIL. A. S. R. MDCCLIII

IN AVDITORIO PHILOSOPHICO

HORIS CONSVETIS

PLACIDO ERVDITORVM EXAMINI

SVBIIICIVNT

M. CAROLVS HEINRICVS BOEHN

ET

LVCAS FENDERLIN

VRAT. SIL.

L I P S I A E

EX OFFICINA LANGENHEMIANA

DISSSERTATIO PHILOSOPHICA

DE

PHILOSOPHIA RATIONALI
OPTIMA LEGVM POSITIVARVM
HVMANARVM INTERPRETE

CVAM

AMPLISSIMI PHILOSOPHORVM ORDINIS

IRVLTV

D. XIV. APRIL. A. S. R. MDCCLIII

IN AVDIOTORIO PHILOSOPHICO

HORIS CONSUEVIS

PLACIDO ERVDITORVM EXAMINI

STADIUM

M. CAROLVS HEINRICVS BOEHNI

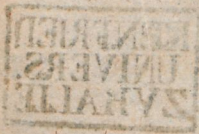
ET

LVCAS FRIDERICVS LINN

VEAT. SUI

LITSAE

EX OFFICINA LANGEMANNIANA

Small, faint text or markings in the bottom left corner, possibly a library or archival stamp.

VIRIS
MAGNIFICIS EXCELLENTISSIMIS
EXPERIENTISSIMIS CONSVLTISSIMO
AMPLISSIMIS CLARISSIMIS
PRAEPOSITO
COLLEGII B. VIRGINIS M.
MAXIME SPECTABILI
SENIORI VENERANDO
NEC NON
RELIQVIS COLLEGII
EIVSDEM COLLEGIATIS
GRAVISSIMIS
DOMINIS PATRONIS
A C
FAVORIBVS SVIS
MAXIME COLENDIS
HANC DISSERTATIONEM
D. D. D.
M. CAROLVS HEINRICVS BOEHN
VRAT. SIL.

VIRI
MAGNIFICI EXCELLENTISSIMI
EXPERIENTISSIMI CONSULTISSIMO
AMPLISSIMIS CLARISSIMIS

PROPOSITO
COLLEGII B. VIRGINIS M.
MAXIME SPECTABILIS

SENIORI VENERANDO

NEC NON

RELIGIOSI COLLEGII
EIVSDEM COLLEGIATIS
GRAVISSIMIS

DOMINIS PATRONIS

AC

FAVORIBUS SVIS

MAXIME COLENDIS

HANC DISSERTATIONEM

D. D. D.

M. CAROLVS HEINRICVS BOHN

VRAT. SIB.

1741
1742
1743
1744
1745
1746
1747
1748
1749
1750

VIRI
MAGNIFICI, EXCELLENTISSIMI,
EXPERIENTISSIMI, CONSULTISSIME,
AMPLISSIMI, CLARISSIMI,
PATRONI OPTIMI

Non est, quod multis verborum ambagibus exponam
quibus rationibus commotus, leuissimum hocce
profectuum meorum specimen NOMINIBVS
VESTRIS SPLENDIDISSIMIS conse-
cratum in lucem emitto. Tanta enim NOMINVM VE-
STROVVM in Orbe literato fama atque celebritas est, vt hanc
meam dissertationem nullo maiori splendore, quippe quo omni in
se caret, exornari posse censuerim. Ast temeritatis propemodum
in vitium incurrerem, qui hoc sine VESTRO indultu ac per-
missione ausus sum, nisi VESTER in studia amor VESTRA-
que in studiorum Cultores benignitas tacito veluti consensu hancce
mibi

mihī dedisset veniam; imprimis cum natale solam, certa quadam
dulcedine cunctos ducat, ita ut eorum, qui ex eodem oriundi nun-
quam immemores simus, spero atque confido fore, ut VOS
PATRONI OPTIMI hancce à me, qui eosdem VOBIS
cum patrios veneror Lares, pio animo VOBIS traditam
disputationem benigne excipiatis, studiisque meis in poste-
rum VESTRA BENEVOLENTIA faueatis. Mi-
hi interim sufficiet publico quodam testimonio debitam erga VOS
obseruantiam VOBIS probatam dedisse, quam semper fusis ad
D. T. O. M. piis precibus pro VESTRA VESTRORVM-
que salute seruaturus ero

NOMINVM VESTRORVM
SPLENDIDISSIMORVM

Dabam Lipsiae
die 12. Aprilis.
A. S. R. 1753.

OBSERVANTISSIMVS CLIENS
M. CAROLVS HEINRICVS BOEHN.

VRAT. SIL.

DISSERTATIO
DE
PHILOSOPHIA RATIONALI OPTIMA
LEGVM POSITIVARVM HVMANARVM
INTERPRETE.

PROOEMIUM.

§. I.
Multas non solum ac innumeras fere ab aliis iamiam *Cognitio veri-*
summo studio veritates inuentas, feliciterque temporis *tatum ab aliis*
ac sumtuum dispendio haud vulgari, detectas fuisse, sed *iam inuenta-*
et ad nostram felicitatem consequendam et promouen- *rum est neces-*
dam maxime necessarias, inter omnes constat, ita vt *saria.*
cuilibet hanc rem paulo curatius perpendenti, statim in oculos incurrat,
eum suscipere laborem plane herculeum, qui contemtis cognitris ac
inuentis iamiam veritatibus, quarum detectio non nunquam plura de-
siderauit secula, proprio quasi Marte illas inuenire cupiat, quinimo hoc
meditantem omnibus ne quidem sufficere posse, quia vitae nostrae bre-
uitas vetat nos spes inchoare longas. Sed ne forsitan quis nobis obiiciat
prono

prono inde fluere alieo, omnem in veritates inquirendi operam atque studium inane ac superfluum esse, totumque omnis nostrae cognitionis et eruditionis fundamentum facere memoriam, cui veritates, uti ab aliis traditas accepimus, diligenti et repetita lectione mandauimus; ei obuiam ire possumus summi illius Philosophi SENECAE dicto, qui omnia quae huc pertinent complectitur, debitamque curam tum inuenta cognoscendi, tum noua inueniendi his verbis commendat; ^{a)} *ne nos simus vno contenti, sed cum ab aliis quaesita cognouerimus, tum et de inuentis iudicemus et cogitemus de inueniendis*; porro: *nos apes imitari debemus ut quaecunque ex diuersa lectione conessimus, separemus, melius enim distincta seruantur, ut quaecunque hausimus, non patiamur integra esse, ne aliena sint: sed concoquamus illa: alioquin in memoriam ibunt, non in ingenium.* Sola itaque veritatum ab aliis traditarum notitia nullo modo sufficit, sed praeter cogitationem de nouis inueniendis illarum inuentarum etiam eiusmodi requiritur cognitio, ^{b)} qua de illis iudicare indeque verum a falso, falsumque a vero separare et discernere possumus.

a) Epist. 84.

b) Excell. D. AVG. FRID. MÜLLERI Programma de lectione librorum docta.

§. II.

*Medis, quibus
veritates ab
aliis inuentas
percipimus.*

Cum itaque operae pretium, summeque necessarium sit, veritates ab aliis inuentas probe cognoscere, etiam de mediis, quibus ad eandem notitiam perueniamus, ut solliciti simus necesse est. Veritates autem quatenus ab aliis excogitatae variisque meditationibus detectae sunt, non immerito ad cogitationes referuntur, hinc nemini dubium esse potest, quin eodem modo, quo reliqua mentis nostrae cogitata exhibemus, has quoque declaremus et cum aliis communicemus. Signa vero, quibus mentis cogitationes exprimimus et ex quibus ab aliis animo concipiuntur, sunt *verba* atque *vocis*. ^{a)} Has duplici ratione excipimus, vel enim ab iis, qui adhuc in viuis praesentesque sunt, veritates ex ore proponuntur: vel ab absentibus aut iamiam mortuis in scriptis relictas sunt, quorum lectione non minus ad veritarum cognitionem perducimur. Duos itaque existere modos, quibus ad notitiam veritarum ab aliis iamiam disquisitarum detectarumque peruenire possumus, nemo est quem fugiat; prior *viae vocis*, posterior *Lectionis* nomine venit. ^{b)}

a) III. IOACH. GEORG. PARIESIUS Log. P. I. §. 39. seq.

b) s. c.

b) s. C. HOLLMANNVS in introductione in vniuersam Philosophiam
Tom. I. Log. P. III. C. II. §. 373.

§. III.

Lectionem igitur scriptorum ab aliis editorum, si in veritatis cognitione magis magisque proficere studeamus, maxime necessariam esse, in aprico est, quia vel vitae nostrae ratio, vel veritatum multitudo impedit omnia, quae scire volumus et debemus viua voce et institutione a nobis percipi posse. Hinc facillimo perspicitur negotio hanc librorum lectionem omnino ita instituendam esse, vt fructum atque finem, quem inde speramus, nimirum veritatum cognitionem consequamur, quia ad nostram felicitatem, conseruandam ac promouendam non sola sufficit veritatum notitia, ^{a)} sed requiritur vt auctorem, qui illas nobis tradidit intelligamus, ^{b)} quia perinde fere est, siue quis nihil sciat, siue id, quod scit sola memoria teneat. Verum etiam cum iudicio, vti vocant, discretiuo legendi sunt auctores, vt mentem eorum sententiamque veram, quam sensum verborum appellant, ^{c)} rite assequamur, id est, vt cum verbis auctoris easdem notiones coniungamus, quas cum illis ipse iunxit, dum librum scripsit et ita scribentem demum vere intelligamus. Maximum vero vitium, quod plerumque mortales in hoc sine obtinendo impedit, est scriptiois et sermonis obscuritas, quae variis ex causis oriri potest, vel enim non nunquam scribens talia adhibuit signa, quae non ab omnibus capi ac perspicui possunt, vel instituti ratione commotus, se non vbique, propter breuitatis studium aliasque causas, satis determinate explicauit; quippe per quam sermo scopo suo excidit, qui in eo consistit, vt cogitata nostra cum aliis distincte ac perspicue communicemus. ^{d)} Eo itaque serio nobis laborandum est, vt hanc obscuritatem maxime periculosam tollamus eidemque medelam afferamus, ^{e)} quod fieri non potest, nisi auctorem adhibitis certis quibusdam regulis interpretemur, ^{f)} quas ars nos docet *hermeneutica*. ^{g)}

a) §. I. hui. diff.

b) CORVINVS in Inst. philos. rat. C. XI. S. II. §. 797.

c) Perillustr. L. B. de WOLFF Log. P. II. S. III. C. VI. §. 903. et
HOLLM. Log. P. III. C. II. §. 395.

d) BVDDVS in Philos. instrum. P. II. C. II. §. 1.

e) BVDDVS loc. cit.

f) HOLLM. loc. cit. §. 395. et CORVINVS l. c. §. 800.

g) HOLLM. l. cit. §. 396.

§. IV.

Interpretationis definitio generalis.

Quisquis verum alicuius Scriptoris in iis, quae vel breuius, vel obscurius, vel negligentius iusto ab eodem dicta sunt, sensum alicui studet, is in interpretando illo versatur scriptore, ^{a)} mentemque scribentis adhibitis regulis artis illius, cuius mentionem fecimus, ^{b)} fundamentis certissimis vberius exponit; hinc comode ipsam interpretationem definiri posse credimus per *vberio rem mentis alicuius scriptoris expositionem*. Haec ipsa vero interpretationis definitio, vnicuique illius finem consideranti, primo statim intuitu ostendit, quam arduum quamque periculosum hocce sit negotium; operae pretium inde huiusque loci esse nobis videtur, plura hac de re in medium proferre. Finis, quem per interpretationem obtinere cupimus, est vera mentis scribentis affectio, quam non statim ex verbis intelligere possumus, qua in re sedulo cuiquam est cauendum, ne alienum a loquentis mente producat sensum. Manifestum inde est nobis nulla ratione licere, neque addere quid, neque delere, quia hoc facto certum quam quod certissimum est, mutationem factam, ^{c)} aliamque rem, quam quae explicanda erat, esse quasi interpositam. Quod vero admissa eiusmodi verborum mutatio contra finem interpretationis faciat, fusius ita demonstrabo. Verba sunt signa ex quibus cogitata colliguntur; cogitata itaque sunt signata, ^{d)} et qualia adsunt signa, talia vt exhibeantur signata necesse est. Demas itaque vel addas quidquam iis signis, num putas eadem signa, eademque signata remanere? Nonne potius omnia haec mutata, si verum celare nolis, deprehendis? His mutatis fieri non potest, quin cogitata dicentis mutantur, eique res, quae nunquam in mentem venit, affingatur. Omnem itaque mutationem verborum fini interpretationis aduersari, nemo non videt, cuius potius interpreti incumbit, vt mentem scribentis tantum ex datis, quae ille ipse suppeditauit, reddat clariorem, neque sua demum interpretatione inferat, sed tantum eruat sensum. ^{e)} Id vero, vt eo felicius rectiusque procedat, summa quaedam necessitas a laudato fine interpretationis proueniens efflagitat, vt de nostra sensus alicuius scriptoris explicatione certi simus. At quando erit ea de re certus interpres? tunc certe, vbi de sua explicatione ita est persuasus, vt oppositam quamecunque aliam, vi circumstantiarum concurrentium, impossibilem esse perspiciat. Cuiusmodi certitudo apud Logicos accipit nomen *certitudinis hermeneutices*. ^{f)} Quae cum ita sint, equidem definitioni, quam de interpretatione dedit B. HEINECCIUS, ^{g)} qui illam tantum *probabilem et verosimilem* dicit *explicationem*, subscribere plane nequeo; tota enim

enim

enim nunc nostra cognitio non nisi probabilitate niteretur: quantis autem quaeso erroribus atque dissensibus hoc modo aperiretur via? ipsa namque probabilitas semper adhuc admittit sententiae nostrae oppositum.^{b)} Taceo, quod hoc eruditionis atque cognitionis lubricum fundamentum in rebus historicis aliisque scientiis nimium damni inferat, quantum vero praecipue detrimenti tam sanctissima nostra religio, quam iurisprudentia, quo tamen utroque fulcro nostra cum aeterna, tum temporalis felicitas firmatur, pateretur, si interpretationem tantum probabilitatem demonstrare statueremus? O quam miser unusquisque foret, beatam vitam solum ex probabilitate speraturus.

- a) CORVINVS l. c. C. XL S. II. §. 799. et HOLLM. l. c. §. 396.
 b) §. preced. h. diss.
 c) Excellentissimi D. IOH. TOB. RICHTERI Disp. I. Sel. Iur. Princ. §. 10.
 d) §. 2. hui. Diss. ibique DARES. l. cit.
 e) LAVTERBACHII Colleg. Pand. L. I. Tit. I. n. 8.
 f) HOLLM. Log. P. III. C. II. §. 407.
 g) In Elementis philof. rar. et mor. P. I. C. IV. S. II. §. 138.
 h) HOLLM. l. c. P. II. C. III. §. 229.

§. V.

Quando quis in interpretando quodam auctore versatur, is mentem illius ex signis, quae verba sunt eruere studet,^{a)} adeoque ad verba respicit, ut eorumdem verum assequatur sensum. Duplici autem ratione fieri hoc potest, quia verba duplicem saepius diuersumque sustinent sensum; vel enim considerantur *citra omnem contextum ac praeter idearum connexarum contemplationem*, ita ut lector, non tam de mente auctoris capienda sit sollicitus, quam communem vocabulorum significatum tantum exhibeat; vel in *arcta sua cum reliquis cohaesione, et secundum auctoris intentionem*, ita ut complexus idearum, vel singulae ideae, quas scribens hisce vocabulis subiecit, explicentur.^{b)} Prius qui facit, *grammaticae exponit*: qui vero posterius, *is logice interpretatur*. Distinctio itaque inde oritur, inter *expositionem grammaticam*, quae regulis grammaticis, et inter *interpretationem logicam*, quae regulis logicis nititur.^{c)} Nec omni haec nostra distinctio destituitur fundamento; is enim, qui priori modo verborum significatum considerat, explicat tantum signa: qui vero posteriori explicat signata, id est mentem scribentis. Hic itaque vere interpretatur, quia interpretatio est *mentis vberior expositio*.^{d)} Interpretatio itaque lo-

Distinctio inter scripti alicuius expositionem grammaticam et interpretationem logicam.

gica et expositio grammatica ita inter se differunt, ut signum et signatum.

a) §. 4. h. diff.

b) HOLLMO Log. P. H. C. III. §. 227. ad hunc locum.

c) HEINECCIUS l. cit. P. L. G. IV. S. II §. 207.

d) §. 4. h. diff.

§. VI.

*Interpretatio
pertinet ad
Logicam.*

Qua distinctione stabilita et corroborata vniuersisque perspicit, qua via eundem sit, si quis felicissimo successu veritates ex aliorum scriptis eruere velit. Nimirum si facta illa verborum grammatica expositione ad interpretationem logicam progredimur, omne errandi periculum euitabimus. Duo enim tantum sunt, quae in scripto quodam considerari possunt: ipsa videlicet *verba*, ac deinde scribentis *cogitationes*, ad quas diiudicandas maxime nostro opus est iudicio. Hanc itaque interpretationem ad logicam pertinere in aprico est, quia omne ad huius disciplinae ambitum pertinet, quidquid veritatis cognitionem iustumque nostrae rationis usum promouet et tum demum vere rationalis philosophiae nomen meretur. Equidem scio, quod plurimi Logicorum, quibus forsitan Logica nihil aliud est, quam ars syllogistica vel etiam ars de quacunque re disputandi, hanc materiam omiserint indeque peculiarem adhuc sibi scientiam imaginati sunt, quam parum autem haec efficta illorum scientia fundamenti habeat, et a Logica distet, ex nostra distinctione et antecedentibus, diiudicari potest.

§. VII.

*Institui non
sibi ratio.*

Ex haecenus dictis et demonstratis cum appareat, artem interpretandi partem esse philosophiae rationalis omniaque interpretationis principia ex eadem petenda, ita tamen, ut quilibet interpretum haec regulas ad singularem suam scientiam applicet: iam iis, quae sequuntur quantum virium facultates permittunt, demonstrare alloborabimus: *Omne interpretationis Legum scripturarum humanarum fundamentum, non minus in Philosophia rationali positum esse; Qua in re hunc seruabimus ordinem, ut primo generaliores, quas nobis tradit Logica regulas interpretandi, adducamus, nam omnes hoc loco commemorare limites propositi excederet nostri; deinde vero, qua ratione ad humanas positivas leges regulae istae applicari possint, edoceamus.*

SECTIO

S E C T I O I.

GENERALIORA HERMENEVTICES
PRINCIPIA EXHIBENS.

CAPVT I.

INTERPRETE EIVSQUE REQUISITIS.

§. VIII.

Artem quam Logici vocant hermeneuticam, non solum summam in cognoscendis veritatibus praebere vtilitatem, sed etiam summe necessariam esse, in antecedentibus iam demonstrauius. ^{a)} Nostrium iam est generaliora eiusdem ex Philosophia rationali paucis perlustrare principia, eorundemque in iure applicationem docere atque ostendere. Sed cum ipsa sana suadeat ratio, vt, antequam scientiam aliquam pertractamus, de illius obiecto solliciti simus, illudque nobis probe cognitum reddamus, artis quoque hermeneuticae obiectum paulo curatius perpendendum erit, vt deinde ea, quae circa illud monenda sunt, eo distinctius contemplari possimus. Inter omnes vero, me quoque tacente, constat duplex illud hermeneutices obiectum; nimirum *is, qui interpretationem suscipit*, et deinde *id, cuius interpretatio suscipitur*. Ad haec itaque duo capita omnes laudatae artis regulae referuntur, quae enim interpretem concernunt, *interpretis requisita*, quae vero ad scriptum eiusque interpretationem ipsam spectant, *leges interpretationis* vocantur; ^{b)} hinc nos quoque in pertractanda hac materia ita versabimur, vt pro duplici illo obiecto, duplicem quoque differendi viam prosequamur.

a) §. 3. h. dist.

b) HOLLM. Log. P. III. C. II. §. 397.

§. IX.

Finis omnis interpretationis hic est, vt ex datis, quibus scriptor quiequam nobis exposuit, quae verba atque voces sunt mentem illius eruamus. Quo ex fine omnia interpretis requisita facillimo negotio colliguntur; duplici enim ratione quilibet in interpretando quodam auctore versatur: inrepretis; vel tantum eum exponit, vel logice interpretatur. Primam explicandi rationem nimirum expositionem grammaticam non solum maxime necessariam esse, sed et praesupponi nemo inficias ibit, quia hac deficiente deficit quoque omnis signorum, ex

Obiectum hermeneutices.

Interpretis requisita

De Interprete eiusque Requisito Imo.

ex quibus cogitata colligi debent, cognitio. Obscuris itaque aut plane incognitis signis, signata simul obscura et plane manebant incognita. Primum igitur interpretis requisitum est: *ut eandem linguam, qua auctor scripsit, calleat,*^{a)} ut expositionem suscipere possit feliciter grammaticam; multum etenim quandoque lucis affert voces flectendi ponendique ratio, nec non accurata cuiusque linguae idiotismorum cognitio,^{b)} ad quam per artem grammaticam peruenimus.

a) HOLLM. Log. P. III. C. II. §. 398. et CORVINUS Log. C. II. S. II. §. 812. Schol. 2.

b) BYDDEVS l. c. P. II. C. IV. §. 8. et 22.

§. X.

*Interpretis
requisitum II.
et III.*

Posito primo interpretis requisito, qua tantum scripti alicuius expositio grammatica suscipitur, ad ea progrediendum, quae ad interpretationem logicam pertinent. Cum vero interpretationis logicae finis sit^{a)} intelligere mentem atque veram scribentis intentionem, non simplicem verborum significatum scire atque tradere sufficit, sed praeterea potissimum exigitur, *ut interpretes illius scientiae, ex qua res scripta profecta est, fontes probe cognoscat;* siquidem non parum ad tollendas difficultates facit, historiarum antiquitatum et quae sunt huius generis reliqua, auxilio uti, quibus ut quilibet officio interpretis fungens instructus sit, necesse est, si omne errandi periculum euitare velit. Sed summa hac in re opus est circumspectione, ne dum vitemus Charybdin, in Scillam incidamus, et omnem nostram industriam vniice in his memoriae rebus ponamus, rationemque studiorum, videlicet promouendam felicitatem humanam negligamus.^{b)} Praecipue vero cauendum est, ne dum alicuius scripti interpretationem suscipimus, harum rerum voluptate seducti, nostri officii obliuiscamur, eandemque cognitionem solum acquirere, hasque scientias excolere studeamus, quia tantum sunt media, quibus ad veritates cognoscendas praeparamur. Qua in re consentientem nobiscum iamiam laudatum Senecam allegabo, ita scribentem: ^{c)} *non discere debemus ista, sed dedicisse: item quid horum ad virtutem viam sternit, syllabarum enarratio et verborum diligentia et fabularum memoria et versum lex et modificatio.* Tandem idem sapientissimus vereque doctus vir insigni exemplum tradit, eoque suam doctrinam illustrat. Ait enim: *nos illa discamus, quae Homerum fecere sapientem. Nam scire velle vtrum maior aetate fuerit Homerus an Hesiodus? non magis ad rem pertinet, quam scire, an minor Hecuba fuerit, quam Helena?* Deinde statim simul

simul adhuc apparet hanc cognitionem, qua fontes alicuius scientiae eiusque fata probe perfecta habemus, non sufficere ad felicissimos, in interpretando quodam auctore, faciendos progressus; sed maxime adhuc requiri, *ut illius scientiae quoque principia et verminos technicos teneamus.*

- a) §. 4. h. diff.
- b) HOLLM. I. c. P. III. C. II. §. 436.
- c) Epist. 88.

§. XI.

Cum vero omne interpretationis negotium in eo consistat, *ut De Interpretis requisito* easdem, quas auctor cum verbis suis coniunxit ideas, dum librum scripsit, cum iisdem coniungamus; ^{a)} necesse est, ut ideas illas nobis repraesentemus, repraesentatas et cognitatas cum reliquis comparemus, tandemque his comparatis, iudicium nostrum de scribentis intentione feramus, sicque veritatem inueniamus. Omnes igitur tres mentis operationes, ad interpretationem suscipiendam, requiri, neminem fugere potest. Ars vero illa, quae nos tres illas operationes intellectus nostri cognoscere atque dirigere docet, est *Logica*, quippe quae est, *scientia veritatem inueniendi aliisque communicandi*; hinc in intellectus nostri vires, quia ille circa veritatem, voluntas vero circa bonum magis versatur, ^{b)} inquirat; vnde in antecedentibus iamiam interpretationem ad philosophiam rationalem retulimus. Quartum inde in preteris requisitum erit, *ut regulis atque principiis logicis bene sit instructus.* ^{c)}

- a) WOLFF. Log. P. II. S. III. C. VI. §. 903.
- b) HEINECCIUS I. c. C. II. S. I. §. 7.
- c) SCHWARTZII Diss. inaug. Erford. hab. de recto et legitimo vsu decidendi casus secundum argumentum Legis C. I. §. 17. ibique alleg. THOMASIVS in introd. ad Philosophiam aulicam.

§. XII.

Quicumque aliquam suscipit interpretationem, sine dubio veritatis *Requisitum V. et VI.* studiosus dici meretur, quia veritatem inuenire cupit, ea itaque omnia sunt ab eo remouenda, quae finem illum obtinendum, quocumque modo impedire possunt. Danatur autem non nulla in nobis ipsis, quae nos saepissime a veritatis cognitione, quam tamen desideramus, detinent, et in falsitatis vitium trahunt, omnemque errandi, licet omnia alia veritatem cognoscendi et inueniendi adsint media, praebent occasionem. Taceam quantum erroribus praecipua atque affectus nostri praestent auxilii,

B

auxilii, quia hoc satis superque a philosophiae rationalis aequae ac moralis Doctoribus demonstratum est, planeque a seopo nostro alienum esset, uberiorem huius rei addere probationem. Potius inde nouum interpretis requisitum deducimus, nimirum: *ut omni erga scribentem careat affectu et prauiudicio.* ^{a)} Vltimum tandem quod hic notari meretur, et ab omnibus iis, qui alicuius scripti suscipiunt interpretationem, obseruari debet, in eo consistit: *ut ab omni abstineant emendatione;* ^{b)} quippe quod nulla ratione ad officium interpretis spectat, neque vnquam eidem licere potest, quod in antecedentibus a nobis iam iam ostensum fuit. Negandum quidem non est, plura ac innumera fere inueniri loca, quae intellectu videntur difficillima; tamen nulla correctio et emendatio ab eo, qui veritatem ex scribentis verbis eruere studet, proprio ausu eam ob causam, ut facilius reddatur interpretatio, suscipi potest; omnis potius tali in casu adhibenda est opera, licet negotium sit maxime arduum, ut verbis quauquam obscurissimis, tamen non mutatis, veram consequamur scribentis mentem, quod sine dubio adhibitis genuinis hermeneutices regulis ac omni solertia feliciter procedet; *nihil enim est,* teste *SENECA,* ^{c)} *quod non expugnet pertinax opera et intenta ac diligens cura,* ita ut cum *VIRGILIO* canere possimus: ^{d)}

Labor omnia vincit

Improbos.

a) HOLLM. I. c. P. III. C. II. §. 398.

b) §. 4. h. diff. ibique alleg. *RIGHTERI* Disp. I. Sel. Iur. Princ.

c) Epist. 50.

d) Lib. I. Georg. v. 146.

CAPVT II.

DE LEGIBVS. INTERPRETATIONIS.

§. XIII.

*De Legibus
Interpretationis.*

Diximus in antecedentibus, duo dari capita, ad quae omnia, quae hic pertractanda sunt, referri possunt, duplex hermeneutices obiectum, quod est vel interpres, vel scriptum, cuius interpretatio suscipitur. Ea quae in interprete desiderantur, interpretis requisita, quae vero posterius concernunt, leges interpretationis vocauimus. Absolutis itaque interpretis requisitis, nostram nunc mentem ad interpretationis

nis

nis leges, conuertimus, quae omnia nos docent, quibus alicuius scripti
 mens vera cognosci potest. Huc non parum facere putamus illam
 cognitionem, qua de persona scribentis certiores reddimur; quamob-
 rem non nulla tum ratione scribentis, tum ratione scripti, quo nobis
 signa, quibus cogitationes exposuit suas, exhibentur, in medium pro-
 laturi sumus.

§. XIV.

Cuilibet negotium interpretationis suscipienti serio incumbere, vt *Ratione Scri-*
 de persona scribentis sollicitus sit, nemo negabit, qui tantum ad finem *bentis.*
 interpretationis respicit. Etenim certum est, nos haud facile veram
 alicuius scribentis mentem indagari posse, si eundem plane incognitum
 habemus, quod ipsa huius rei natura docet. Quo posito vtilissimum,
 est, scire, *quo tempore autor vixerit*; haec enim cognitio multum lucis
 studio interpretandi affert, quoniam iudicare exinde quodammodo
 possumus: an scribens de hac vel illa re notitiam habere poterit?
 quid quod ex coaetariis scriptoribus colligi possit, an eidem fides ha-
 benda sit, nec ne? cuius rei maxima in primis in scriptis historicis est
 utilitas. Alterum quod hac in re nosse iuuabit, praecipue in rebus
 dogmaticis, est, vt sciamus; *num certae cuidam sectae addictus fuerit*;
 quo non cognito in tenebris quasi palpantes, multis erroribus obnoxii
 erimus. Nam vnicuique notum est, quemlibet scribentem talem cum
 verbis ipsius coniungere ideam, qualem hypothesis vel systema, cui
 subscripsit, desiderat. Quare si ignoramus, cui sectae addictus fuerit,
 sine dubio ideam, quam cum verbis suis coniungere debemus, igno-
 rabimus, sicque facile accidet, vt scribenti ideam systemati suo e dia-
 metro contrariam adscribamus, adeoque a veritatis tramite longe aber-
 remus. Ita male profecto in interpretandis sacrae fidei scriptoribus
 ille versaretur, qui sine habito respectu ad systema sanctissimae nostrae
 religionis, immortalitatem animae ita explicaret, vti a Pythagoreis,
 Platoniciis ac Stoicis accipitur: et vice versa ethnicis illis scriptoribus
 longe meliorem adscriberet mentem, si illorum animae immortalitatem
 cum idea, quam nos Christiani habemus, commutaret.

§. XV.

Cognito scribente, vt ipsum scriptum iam consideremus, necesse *Ratione ipsius*
 est, quippe quod primum interpretationis obiectum constituit, ac *Scripti.*
 que medium est, ex quo scribentis mentem colligi, aequae ac diiudicari
 licet. Omnis itaque nostra intentio et opera eo dirigenda est, vt ma-
 xima circumspectione in ipsum scriptum inquiramus, quia nobis com-
 plexum

plexum signorum, quibus auctor mentem suam declarare voluit, exhibet. Duplici vero ratione hoc fieri debet, vel ut *illius singula verba tantum*, vel *totas eiusdem propositiones* consideremus. Nollim tamen, ut quis hanc diuersam scriptum considerandi rationem, eo modo accipiat, ut eam cum nostra supra iamiam allata distinctione, ^{a)} inter *expositionem grammaticam*, et *interpretationem logicam*, confundat, seu eandem esse, fortassis credat; maximum enim inter has distinctiones intercedit discrimen, quandoquidem *grammaticae* qui exponit, verborum tantum exhibet significatum communem; ^{b)} qui vero *hoc modo singula verba* et in his mentem loquentis contemplatur, *logice* rem disquirere ac enucleare conspicitur.

a) §. 5. h. diff.

b) §. cit. h. diff.

§. XVI.

Ratione verborum singularium Regulam I.

Primo itaque loco, scripti alicuius singula verba logice sunt considerata, atque explicanda; logice vero is interpretatur, qui ideas, quas scribens verbis suis subiecit, demonstrat atque exponit; hinc primam hac in re ponimus regulam: *ex singulis verbis iudicandum an primarias ideas, aut secundarias sub se contineant.* ^{a)} Et quia facillime vna idea pluribus vocibus, nec non plures ideae vnica tantum exprimuntur voce, vterius perspicendum: *an termini sint complexi aut incomplexi.* ^{b)} Cuius regulae vim vtilitatem, tum necessitatem, vnum quemque intelligere credimus, quia ipsa sana ratio suadet, ut rem, de qua aliquid praedicare volumus, rite cognoscamus. Contra si quis fecus agit, facile fieri potest, ut ideam substituat ab auctore prorsus alienam.

a) HOLLM. Log. P. III. C. II. §. 399.

b) BVDEVS I. c. I. P. II. §. 13.

§. XVII.

Quid Idea primaria et secundaria? Quid terminus complexus et incomplexus?

Quo loco nos a scopo nostro non adeo aberraturos arbitramur, si paucis, quid sub *idea primaria et secundaria*, et quid sub *termino complexo et incomplexo* intelligendum sit, exponamus. Videlicet quando rem aliquam, tanquam praesentem vel absentem, mente nostra concipimus, sicque nobis repraesentamus, tunc in nobis eiusdem rei oritur imago, medianibus nostris sensibus, quorum auxilio illa alicuius rei exciatur repraesentatio; vnde idea, per *genuinam obiecti cuiusvis in mente imaginem*, definitur. ^{a)} Equidem scio varias, harum idearum dari diuisiones, a Logicis commonstratas; ast eas hoc loco commemorare omnes, superfluum foret, earum tamen mentio facienda, quae funda-

fundamentum praebent nostrae diuisioni. Rem quando nobis aliquam repraesentamus, sit vel eo modo, vt eam rem illiusque imaginem solum animo concipiamus, ita vt in hac idea, plura ne mente distinguiamus, ^{b)} quae tum dicitur *idea simplex*: vel vt simul cum illius simplici, aliam adhuc coniungamus ideam, vt plura a se inuicem distingui possint, et *composita* in mente nostra excitatur idea. Illa autem cum qua, et propter quam, alteram cogitamus, *primaria* vocatur: haec vero, quae cum illa, et propter eam cogitatur, *secundariae* nomen obtinet. Si vero hanc nostram ideam aliis communicare, aut potius eandem in altero excitare cupimus, sonis quibusdam articulatis, vocibus aut terminis vtitur; vnde iam est, quod paucis terminorum illam diuisionem, modo allatam, ^{c)} in considerationem vocemus. Saepe contingit, vt vnus vel plures termini ideam aliquam exhibeant compositam, de qua id affirmari vel negari potest, quod de ideis vnus vel plurium terminorum simplicibus affirmari vel negari nequit: vel vt plures voces ita coniungantur, vt vnica nobis tantum stant ideam, licet quaelibet harum vocum, alias et extra hanc coniunctionem, singularem suam ideam indicare soleat. Vtroque casu *terminus* dicitur *complexus*: *incomplexus* vero est, quando vnica vox, vnica tantum exhibet ideam. Reliquas horum terminorum diuisiones silentio hic praeterire, propositi nostri ratio iubet, inprimis cum illae a Doctores Philosophiae late doceantur.

a) HEINECCIUS I. c. P. I. C. II. Sect. II. §. 21.

b) BVDDEVS I. c. C. I. P. I. §. 9.

c) WOLFF Log. P. I. S. II. C. II. §. 108.

§. XIIX.

Secunda, quae in verbis singulis considerandis, obseruanda venit *Regula II.* regula, haec est: *verba tam diu in genuina natia et propria significatione accipienda, quam diu inde discendendi nulla adest necessitas.* ^{a)} Genuina vero natia illa et propria verborum, quae hic desideratur significatio, ea est, quam illis tribuit popularis vsus, penes quem arbitrium est, et ius, et norma loquendi, ^{b)} teste QVINTILIANO, ^{c)} qui dicit: *Consuetudo certissima loquendi magistra: vtendumque plane sermone vt nummo, cui publica forma est.* Maxime hinc veritati consentaneum videtur, auctorem vel scriptorem ita locutum, vocabulisque sic vsum fuisse, vt a reliquis, qui eadem gaudent lingua, accipiuntur. Diximus vero *tamdiu, quamdiu inde discendi nulla adsit necessitas*; sed dupliciter illa discendendi necessitas oriri potest, veluti, si acceptis vocibus in proprio et genuino significato, aliqua enascatur contradictio, aliaque

aliaque causa sufficiens adsit, quae alium sensum suadet,^{d)} vel si ipse scribens, vocem quandam haud in vulgari ordinariaque significatione sumtam, testatus sit; quibus casibus necessitate urgente, a communi significatu omnino recedendum est. Qui enim secus facit, et terminos ab auctore explicatos aliter, quam is ipse voluit accipit, ille pessime in eodem interpretando ac intelligendo versabitur.^{e)}

a) WOLFF Log. P. II. S. III. C. VI. §. 906.

b) S. PVFENDORFF Ius Nat. et Gent. L. V. C. 12. §. 3.

c) Inst. Orat. L. I. C. 6.

d) PVFENDORFF I. cit.

e) WOLFF I. c. P. II. S. III. C. VI. §. 904.

§. XIX.

Regula III.
et IV.

Quando scribens certo cuidam subscriptis systemati, terminisque technicis, quae vulgus ignorat, vltus est, tertia haec regula, est notanda: *Vocabula artium propria, secundum definitiones prudentum cuiusque artis sunt explicanda:*^{a)} quo certius enim est, artificum vocabula seu terminos artis, varias ob causas a populari usu discrepare, quia vel rerum multitudo, vel ea intentio, vt ad suam artem tantum pertinentes terminos haberent, illos commouit, singularia vocabula rerumque notas sibi fingere, et vulgaribus vocibus quandoque diuersum imponere sensum;^{b)} eo verius est, terminos technicos, nisi nubem pronone amplecti velimus, secundum definitiones artis cuiusque prudentum esse, accipiendos. *Dialectorum enim verba nulla sunt publica, suis vtuntur, et id quidem commune est omnium fere artium;* recte illo omnis eloquentiae romanae Parente.^{c)} His omnibus addo, in legendis atque interpretandis aliorum scriptis, hanc regulam etiam esse seruandam, vt caute dispiciamus, *an omnia scribentis propria et sua sint verba,* quod totus scripti docebit contextus, vel enim auctor illustrationis et probationis causa, vel vt aliorum sententiam refuter, aliena suis immiscet verba; vnde maximopere cauendum est, ne ea, quae in his verbis alienis comprehenduntur, auctori nostro contra illius mentem adseribantur.

a) PVFENDORFF I. c. §. 4. et BURDEVS I. c. C. IV. P. II. §. 10.

b) PVFENDORFF I. c. §. 6.

c) CICERO Quaest. academ. L. I. C. I.

§. XX.

Ratione ipsarum propositio-

Ordo, quem hac in re seruare supra promissimus, quoue primum singulorum verborum ac deinceps totarum propositionum interpretationem

ionem fuscipiendam esse, sana ratione duce suavisimus, iamiam postulat, *fictionum Regula Ima.* verborum interpretatione pertractata, nunc eas percrenteamus regulas, quae ad interpretationem totarum propositionum primario spectant. Antequam vero hanc aggrediamur pertractationem, ut de propositionum notione non nulla praemitamus, operae pretium esse, nobis videtur. Quando rem aliquam mente nostra, et ea, quae simul concipimus, facta inter se comparatione, vel tanquam eidem inhaerentia, vel non inhaerentia repraesentamus, haecque ratione de eadem quidquam vel affirmamus vel negamus, tum *iudicare* dicimur; a) atque ille mentis actus, quo aliquid rei, quam cogitamus vel tribuimus, vel ab eadem remouemus, *iudicium*, appellatur. b) Prouti vero omnes mentis nostrae cogitationes, si illas aliis exponere volumus, verbis exprimimus, ita fieri non potest, quin iudicia nostra verbis etiam exponamus, aliisque communicemus; taleque iudicium mentis nostrae verbis expressum, *propositionis* nomine venit. c) Facillimo inde perspicitur negotio, quamlibet propositionem logicam duabus inprimis constare partibus, nimirum duabus ideis, quarum una est, de qua altera vel affirmatur, vel negatur; altera, quae priori tribuitur, vel ab eadem remouetur. Priorem *subiectum*, posteriorem autem *praedicatum*, logici vocare solent. Ex quibus praemissis prima interpretationis logicae regula prono fuit alueo, intuitu ipsarum propositionum, quae ita sese habet: *respicendum est ad unius cuiusvis propositionis subiectum et praedicatum, num unum de altero vel affirmari, vel negari possit*: d) quomodo vero hoc fieri debeat et quibus regulis quibusque mediis opus sit, hic addere superfluum ac scopo nostro alienum esset, quia haec in omnibus philosophiae rationalis systematibus abunde docentur. Prouocamus potius ad requisitum interpretis quartum, *ut regulis logices bene sit instructus.*

a) HOLLM. I. c. P. I. C. I. §. 19.

b) WOLFF. Log. P. I. S. I. C. I. §. 39.

c) RVDDEVS I. c. C. I. P. I. §. 20.

d) HEINECCIUS I. c. P. I. C. IV. S. II. §. 191.

e) §. II. h. diff.

§. XXI.

Diximus eum, qui interpretis munere fungitur, verba non solum *Regula 2da et 3tia.* considerare atque explicare secundum significatum, quem sibi extra contextum vindicant; sed illis potius eas adscribere notiones, quas ex circumstantiis et totius scripti nexu, iis tribuendas esse, apparet. e) Ex qua interpretationis logicae natura, sequens fuit regula: *antecedentia et consequentia semper sunt considerata.* Sic enim cognoscitur ille scripti con-

contextus, secundum quem nostra interpretatio instituenda est; inprimis cum non nunquam idea subiecti, in antecedentibus latere, praedictarum autem in sequentibus adhuc magis explicetur, et vice versa. ^{b)} Praeterea nimis prolixum foret, si auctor in omnibus locis, ideas, quas cum verbis coniunxit, determinare veller, vbi eas iamiam vel in antecedentibus descripsit, vel data quoque occasione adhuc in sequentibus exhibet. Hac igitur regula neglecta facile euenire potest, vt non nulla loca, eam ob causam obscura, vel plane non, vel contra omnem auctoris intentionem interpretemur, sicque a veritatis tramite aberremus. Sana exinde ratio nobis monstrat viam, qua eundum, si quaedam loca nobis obscuriora occurrunt, nimirum, *explicanda ea esse ex locis auctoris clarioribus et parallelis*. Contra omnem aequitatem procul dubio agit, et iniuriis scribentem afficit, qui loca obscurius vel breuius prolata, in antecedentibus autem vel in sequentibus satis accurate declarata, non exiis, vbi mentem suam clarius declarauit, explicat, eumque obscuritatis arguere non serubescit.

a) §. 5. h. diff.

b) HEINECCIUS I. c. P. I. C. IV. S. II. §. 193.

§. XXII.

Regula 4ta.

Cum finis omnis interpretationis eo sese tendat, vt veram scribentis mentem ex suis verbis eruamus; vtramque quasi facere paginam nullus dubito, illam regulam, quam quarto loco ponimus: *respiciendum esse ad finem atque intentionem scribentis*. ^{a)} Etenim quilibet auctor, dum scribit, certum ob oculos habet finem, cui conueniant cogitationes, conueniant signa cogitationum, oportet. ^{b)} Nemini inde dubium esse potest, quin maxima vrgeat necessitas, vt respiciamus ad hunc finem, quia ex eodem apparet, quales hisce verbis, dum scripsit, ideas subiecerit; nam qualis finis, talia quoque adesse debent media. Contrarium qui facit, et contra scribentis finem et intentionem verba ipsius scripti explicat, is quidem sensum fortassis quandam eruit, sed toto coelo diuersum ab eo, quem scribens intelligi voluit, sicque falsam tribuit auctori mentem, quam tamen veram assequi sibi persuadet; cum finis e contrario atque intentio scribentis perspecta, ea omnia suppleat, quae non satis distincte ab ipso auctore forsitan sunt exposita.

a) BVDDEVS I. c. C. IV. P. II. §. 18.

b) §. 3. h. diff.

§. XXIII.

§. XXIII.

Porro non infimum hic sibi vindicat locum id, quod ex fine et auctoris intentione considerata, in interpretando amplius iudicari et colligi potest. Toto evenit die, teste experientia, ut scribens adhibeat verba, quae alias significatu gaudent latissimo, ita ut extra contextum et sine habito ad intentionem auctoris respectu, plures vel latiores, quam illis subiecit, exhibeant notiones; sicque intentione sua sint latiora, et vice versa nonnunquam accidit, ut angustioribus utatur, quae alias non talem in nobis excitarent, qualem scribens hoc loco voluit ideam. Vtroque casu phari loco nobis est ipsa auctoris intentio, quae nos haec omnia docet. Quoties enim apparet verba intentione esse latiora vel angustiora; toties diversa ratione interpretatio suscipi debet, priori casu *restrictive*, posteriori autem *extensive*. Vnde notissima illa interpretationis divisio, in *extensivam* et *restrictivam*,^{a)} ortum suum traxit.

a) LAVTERB. Colleg. Pand. L. I. Tit. I. n. 8. et HEINECCIUS I. c. P. I. C. IV. S. II. §. 203.

§. XXIV.

Tandem ad aliam regulam pervenimus, non minus scitu summe *Regula, etc.* necessariam; digna inde, quae intentionibus lustretur oculis. Quando in interpretando quodam auctore versamur, facile contingere potest, ut ex iisdem verbis, varii iique diversi produci possint sensus, cum tamen non nisi unus sit verus. Quilibet interpretum, eo casu haesitabit dubius, quinam sit eligendus: sed ex hac incertitudine, filo quasi Ariadnaeo, sequenti regula ducimur; illum nimirum *sensum eligendum esse, qui analogiae textus, et doctrinae est conveniens*.^{a)} Quicumque enim scientiam aliquam pertractavit, ut veritates, quas illa sub se comprehendit, noscat, ac in scriptis suis, secundum eiusdem analogiam se exprimat, necesse habet; quia alias non hanc, sed aliam rem pertractauisset. Quo posito, certum quoque quam quod certissimum est, interpretem ita versari debere, ut mentem auctoris, cum principis huius doctrinae, convenientem ostendar, inprimis quando reliquae textus circumstantiae luculenter demonstrant; auctorem, nec in hoc casu expresse, nec in alio loco unquam ab huius scientiae systemate discessisse. Pater inde necessitas illius requisiti, cuius mentionem supra fecimus, quodque in vno quoque interprete iam desideravimus.^{b)}

a) HOLLM. I. c. P. III. C. II. §. 402. et BVDD. I. c. C. IV. P. I. §. 15.

b) §. 15. hui. Diff.

§. XXV.

Quid analogiam doctrinae et textus?

Non plane a scopo nostro alienum esse ducimus, hic paucis ostendere, quid sub *analogia doctrinae, siue systematis et textus* intelligatur; siquidem illam quoque ad artem hermeneuticam pertinere iam iam monuimus. Priorem quod attinet, *analogiam doctrinae siue systematis*, statim quid ea sit, apparebit, si nobiscum antea reputauerimus, quid systema dicatur. Hoc vero nihil aliud est, *quam veritatum inter se, et cum principiis connexarum congeries.*^{a)} Unde liquet, necessario has veritates connexas, tum inter se, tum etiam cum suis principiis, continere debere. Quae cum ita sint, *analogiam doctrinae, siue systematis* vocari posse credimus: *conuenientiam locorum de simili argumento agentium, tum inter se, tum etiam cum suis principiis*; Sic uti e contrario, *analogia textus* dicitur, *consensus ille circumstantiarum in ipso textu concurrentium.*^{b)} Quae quomodo diiudicari debeant, ex iis, quae antea tradidimus, intelligi potest.

a) WOLFF. Log. P. II. S. III. C. V. §. 389.

b) HOLLM. I. c. P. III. C. II. §. 402.

§. XXVI.

Quid certitudo hermeneutica?

Positis itaque his regulis, discipiendum adhuc est, quaenam *ex earundem applicatione*, proueniat utilitas. Ita vero, hac instituta mentis atque intentionis auctoris cognitione, verum scriptae rei sensum assequimur, quippe illa, quemcumque alium sensum, tanquam impossibilem excludit, ita, ut de facta nostra interpretatione certi sumus. Quotiescumque enim perspicitur, rei alicuius contrarium impossibile esse, toties nostra rei illius cognitio, redditur certa, quia extra omnem oppositi formidinem positi sumus. Oritur inde *certitudo hermeneutica*, quae est *cognitio certa de verborum significatibus, quibus quis intentionem suam animique sui sensa declarauit.*^{a)} Quod autem sensus, quem quis regulis nostris adhibitis, ex scripto quodam produxit, tantum verus sit; vnus quisque facile largietur, qui nostram huius rei vberiore demonstrationem perlegere, non dedignabitur. Faciamus itaque periculum, attamen vnus regulae exemplum tantum proferemus; cum quod de vna regula doceatur, de reliquis omnibus facile doceri, et a quolibet vel primo intuitu perspicui possit. Regula nostra quarra est: ^{b)} *Verba scribentis secundum eius finem atque intentionem alibi declaratam esse interpretanda: demonstrandum, itaque erit, omnem alium sensum, qui eidem, quem secundum priora requisita elegimus, repugnat, plane impossibilem esse.* Ut autem opinionis nostrae veritas, tanto clarior elucescat, nostram probationem de-

mon-

monstratione, vti vocant, apogogica peragere, animus nobis est, precipue cum id impossibile a Philosophis dicatur, *quod contradictionem aliquam involuit.*^{c)} Assumamus hypothesin, duos in vno eodemque loco sibi oppositos sensus, scriptori adscribi posse. Quo assumpto positoque videamus, quid factum sit, quando locus quidam ab auctore non satis determinatus, secundum eius finem atque intentionem alibi expositam, explicatur. Nemo est, qui negabit, nos tunc verbis scribentis easdem iunxisse ideas, quas cum iisdem iungi, ipse voluit. Quid vero vicissim eueniet, quando eundem locum contra scribentis finem et intentionem, alibi nobis cogitamus, interpretamur? Tunc certe in aprico est, nos longe alia tribuere signis signata, quam ipsi auctor tribui voluit. Priori itaque casu hoc auctorem voluisse, posteriori idem iterum noluisse, demonstratur. Porro autem per hypothesin assumptam, duas hasce diuersas interpretandi rationes aequae possibiles esse constat: quo non potest non concludi, auctorem simul idem voluisse et noluisse, vel potius hanc vel illam scribentis mentem simul esse, et non esse; quod tamen secundum Philosophorum principia, impossibilitatis notam praese fert, quia vna harum idearum, alterum destruit. Vnde satis superque patere arbitramur, sensum, quem contra nostram regulam auctori adscribimus, plane impossibilem esse, haeque ratione, cognitionem illam certam oriri, quam vocauimus *certitudinem hermeneuticam*.

a) HOLLM. I. C. P. II. C. III. §. 227.

b) §. 22. h. diss.

c) WOLFF. Log. P. II. S. I. C. I. §. 518. et HOLLM. Metaph. P. I. C. II. §. 52.

§. XXVII.

Interdum vero cum fieri soleat, vt talis certus, quem desiderauimus, sensus, omni licet adhibita solertia atque opera, erui nequeat, oritur inde quaedam incertitudo; quando scilicet auctor, nec alibi satis mentem suam declarauit; nec reliquae circumstantiae, tum textus, tum analogiae systematis, indicia satis certa nobis exhibent, ex quibus sensum quendam certo colligere possumus, tunc nostra interpretatio non nisi *probabilis* erit, quia tantum nititur rationibus insufficientibus,^{a)} nimirum coniecturis, quae tamen reliquis circumstantiis non repugnant; adsunt itaque non nulla, quae nobis aliquo modo persuadent, eum sensum, quem ex aliis elegimus, verum esse; ea vero, quae intime nos conuincunt, seu potius rationis sufficientes, desunt.^{b)} Quando itaque sensum aliquem cum reliquis scripti circumstantiis con-

Quid probabilis hermeneutica?

spirare perspicimus, licet alius non minus sit possibilis, existit illa *probabilitas*, quae dicitur *hermeneutica*. Quilibet simul primo statim intuitu cognoscit, cum totius probabilitatis hermeneuticae fundamentum sit, *conuenientia circumstantiarum in scripto concurrentium cum sensu nostro assumto*, dari quoque diuersos eiusdem gradus. Quo plures enim adsunt circumstantiae, quae cum sensu nostro tanquam hypothesi conueniunt, eo *probabilior* nostra redditur explicatio, et vice versa, quo pauciores respondent, circumstantiae, eo minor quoque adest probabilitas. c) Qua in re, id tamen probe notatum velim, ne vnicum adsit requisitum, quod certitudinem hermeneuticam efficere possit; innumerae licet existant rationes insufficientes, nostrae interpretationi maxime fauentes, omnis nihilominus probabilitatis euanescent idea, quia statim apparet, posito certitudinis requisito, omnem alium sensum plane impossibilem esse, arque terminos probabilitatis superatos.

a) WOLFF. Log. P. II. S. I. C. III. §. 578.

a) HOLLM. Log. P. II. C. III. §. 229.

c) WOLFF I. c. P. II. S. I. C. III. §. 579.

§. XXVIII.

Huius sectionis finis.

Fatendum quidem nobis est, adhuc plura de hac materia non solum dici posse, sed et debere. Sed quia tum propositi nostri ratio, tum quoque virium nostrarum modulus iubent, ut hic persistamus, filumque nostrarum meditationum abrumpamus; ad reliquas philosophiae rationalis partes, quae desunt spectare, et ex regulis principiisque a nobis prolatis, facillimo iudicari posse negotio, nosque ab omni obscuritatis, nimiaeque breuitatis vitio liberatos, existimamus. Pedem itaque hic figimus, tramitemque, quem pro instituti nostri ratione ingredi coepimus, sequimur; iis quae sequuntur paucis prolatorum principiorum usum et applicationem ad Leges humanas positius demonstraturi.

SECTIO

SECTIO II.
APPLICATIONEM PRINCIPIORVM
PHILOSOPHIAE RATIONALIS AD LEGES
HVMANAS POSITIVAS EXHIBENS.

CAPVT I.

D E

GENERALIBVS LEGVM INTERPRETA-
TIONIS PRINCIPIIS.

§. XXIX.

Tandem secundum instituti nostri rationem ac ordinem, illud attingimus caput, quo paucis eorum principiorum, quae nos philosophia rationalis docet, ad leges adplicationem ostensuri, hasque ex illis optime explicari posse, demonstraturi sumus. Antequam autem hoc aggrediamur, non immerito generaliora quaedam interpretationis iuridicae principia praemittenda, simulque num tota Legum interpretatio adeo necessaria sit, dispiciendum est. Posterius quod attinet multis iisque grauiissimis argumentis demonstrari posse arbitramur; quae quidem omnia hoc loco proferre, cum nimis prolixum esset, vnum eorum idque primarium tantum allaturi sumus, ex ipsa Iurisprudentiae natura ductum. Definitur autem iurisprudentia ab omnibus fere ICtis, *ciuilis prudentia ius ad actiones in ciuili societate obuinentes, iusta interpretatione applicandi;* *) ex qua definitione necessitas interpretationis facillime colligi potest; iusta namque interpretatione leges applicari debent; vnde liquet solam Legum scientiam nullo modo sufficere, sed requiri, vt illarum mentem veram et rationem probe intelligamus; cum is omnino Iustitiae sacerdos appellari non mereatur, qui Legum verba memoria tantum tener, quia *scire Leges, teste CELSO* ^{b)} *non hoc est, verba earum tenere, sed vim et potestatem;* quare multi iuris perito, qui hanc vim et potestatem non tener, nomen *Leguleii*, cum CICERONE, ^{c)} dudum ac recte tribuerunt. Aliud adhuc argumentum, ex quo interpretationis legum manifesta vtilitas cognoscitur, inde desumi potest, quod actiones hominum morales tam variae sint, vt fieri nunquam possit, vt Legislatores in lege quadam ferenda, IULIANO docente, ^{d)} omnium earum rationem habear,

Transitus ad hanc sectionem, ubi simul quaedam de interpretationis Legum necessitate proponuntur.

omnesque casus praevideat, iisque singulis, singulas regulas praescribat. Qua propter necesse est, ut omnibus circumstantiis probe consideratis iusta interpretatione, ne quid iniquitatis contra mentem et rationem legis statuatur, addamus ac suppleamus, quod legibus latis adhuc deest, iisdemque verbis exprimi non potuit. Inde iam necessitas cum utilitate coniuncta interpretationis Legum, et eorum simul, qui hoc modo ius dirigunt atque explicant, praestantia, satis quod opinor, apparet, quod et POMPONIVS probat; *Quantum enim inquit, est ius in civitate esse, nisi sint, qui iura regere possint, nam ius conferre non potest, nisi sit aliquis iuris peritus per quem possit quotidie in melius produci.*

- a) LAVTERB. Colleg. Pand. L. I. Tom. I. n. 4.
 b) L. 17. ff. de LL.
 c) Lib. I. de Orat. l. 55.
 d) L. 10. ff. de LL.
 e) L. 2. §. 13. ff. de orig. Iur.

§. XXX.

Definitio interpretationis Legum.

Satis ostensa interpretationis Legum necessitate et utilitate, sequitur, ut quid ea sit, exponamus. Cum vero iam affirmaverimus, Philosophiam rationalem omnia interpretationis principia praebere, ita tamen, ut ea quilibet interpretum ad peculiarem suam applicet scientiam, interpretationis quoque nostrae definitio, ex eadem petenda erit. Interpretationem autem in genere, *veritorem mentis alicuius scriptoris expositionem*, definiimus, ^{a)} quare specialis interpretatio Legum, *verior mentis, aut si mauis, rationis Legum expositio*, non minus definienda erit. Distinctionem autem inter expositionem grammaticam, qua quis ad verborum tantum respicit significatum; et inter logicam, qua mentem et rationem scribentis explicamur, ^{b)} sic observabimus, ut hanc postremam speciem, tantum pro scopo simus habituri; licet negandum non sit, quod is, qui grammatice exponit non nunquam interpretis nomine veniat, iudice CICERONE, qui dicit: ^{c)} *nec exprimi e verbo necesse erit, ut interpretis indiscreti solent, cum sit verbum, quod idem declarat magis minusve significatum*; eo itaque significatu Iurium interpretem accipimus, quo idem laudatus CICERO videtur, quando ait: ^{d)} *Legum Ministri Magistratus, Legum interpretes Iudices.*

- a) §. 4. h. diff.
 b) §. 5. h. diff. et FRANC. HOTOMANNI Ictus.
 c) De Finib. bon. et mal. L. 3.
 d) Orat. 14. pro A. Cluent.

§. XXXI.

Duplici vero ratione Legum interpretatio suscipitur, vel ab ipso Principe, quando insignis quaedam Legis obscuritas postulat, ut ille ostendat, quomodo ea intelligi debeat; ^{a)} vel a Iuris, qui mentem legis, verba rationemque perscrutando, eruant atque docent. ^{b)} Enata inde est interpretationis diuisio in *authenticam* et *doctrinalem*; prior est; *qua ipse Legislator sua voluntate veram legis mentem vberius exponit*; posterior vero, *qua Iurium periti dicto modo veram alicuius legis mentem vberius expostitam tradunt*. In hac vltima interpretationis specie, nostri conatus iam versabuntur, eiusque fundamenta ex philosophiarationali haurienda, exsequentibus patebit. Quod enim ad *authenticam* attinet, quippe quae spectat ad Legislatoriam prudentiam, nec vllus nec nos affirmabimus, eam tantum logices principia profundamento agnoscere, inprimis cum ipsae leges, ^{c)} eidem fontes longe alios tribuant.

*Interpretatio-
nis Legum di-
uisio.*

a) L. f. §. I. C. de LL.

b) LAUTERB. Coll. Pand. L. I. T. I. n. 8.

c) L. 37. ff. de LL.

§. XXXII.

Nobis tota nostra tractatione de Legum interpretatione sollicitis haud incongruum videtur, lectores nostros certiores reddere; quo sensu hoc loco *Lex* a nobis accipiat. Quod enim varios diuersosque vox *Legis* etiam in iure admittat significatus, ^{a)} nemini incognitum esse, credimus; sumitur nimirum, vel *pro quadam regula aut conuentione*; ^{b)} vel *pro quadam iuris romani specie, a Populo Romano ritu solemniter in comitiis constituti*; ^{c)} vel tandem generaliter, *pro omni iure scripto, quatenus iari non scripto opponitur*; ^{d)} in quo vltimo significato, nos etiam legem accipimus, ita ut ea significet, *quamlibet normam a superiore quocunque modo praescriptam, inferiores ad obsequium obligantem*. Dicimus quocunque modo praescriptam, quia leges multifariam in Republica fanciuntur. Fieri enim potest, ut princeps, aut is, penes quem est maiestas, voluntatem suam sanctione quadam subditis ipse declaret, legesque in sua republica et territorii condit nouas, quae *domesticae* vocantur; vti sunt in Imperio nostro Romano-Germanico, Recessus Imperii, Aurea Bulla, Capitulationes Imperatorum, Ordinationes, aliaeque constitutiones; vel etiam, ut alias ab exteris saluberrime conditas recipiat, iisdemque facta illa receptione omnem Legis vim tribuat, quas *leges receptas* vocamus; cuius rei exemplum, nobis non solum Romana illa respublica, quae Leges Graecorum recepit, sed etiam Imperium nostrum Rom. Germanicum sistit, in quo leges

*Quid sub Le-
gum denomi-
natione ve-
neat.*

Leges Iustinianas aliasque receptas noscimus; quare sub Legum nomine comprehendimus, tam domesticas, quam receptas.

- a) Vid. Excell. D. ZOLLERII Disp. de lege sibi dicta.
 b) L. 39. ff. de pact. et l. 7. §. 8. ff. de donat. int. vir. et vx.
 c) §. 4. I. de I. N. G. et C.
 d) LAUTERB. Coll. Pand. I. T. II. p. 9.

§. XXXIII.

Commode hac occasione quaesto moveri potest. *Cur etiam receptas inter-pretari debeamus?* Ad id autem iam iis, quae dixi, satis responsum esse existimo; quis enim est, qui ex notione Legum receptarum non perspiciat, eas in illa republica, ubi receptae sunt, certam quandam iuris facere partem, aequae ac Leges ipsae constitutae? Quo posito, simul liquet, eas non minus interpretandas esse; quoniam ad id quoque pertinent, quod Iurisprudencia pro obiecto habet, et hominum actiones secundum eas, etiam instituendae sunt. Est itaque harum Legum interpretatio maxime necessaria; quod vberius adhuc perspiciet, si perpendas, has leges, ab aliis et in alio reipublicae statu conditas, non in omnibus statui nostro convenire; hinc vel sana ratione suaedente, ut earundem veram et genuinam mentem probe cognitam habeamus, ut ea perfecta, tanto rectius, et an quatenus statui nostro conveniant, iudicare queamus, ipsa salus publica postulare videtur.

§. XXXIV.

De Legum receptione in Germania.

Cum non solum nobis nati simus, sed et ortus nostri partem patria sibi vindicet, *) ut inprimis nostram in illis Legibus operam ponamus, quibus illa regitur, aequitati convenit. Nec nos a scopo nostro aberrare credimus, si paucis consideremus, *quid de Legum receptione in patria nostra, Imperio Romano Germanico sentiendum sit*: cum iam probauerimus, in quacunque republica Legum receptarum interpretationem necessariam esse. Nobis tamen animus non est, omnia Legum in Imperio nostro receptarum fata pluribus tradere, quippe quod a nostro proposito, plane alienum foret: sufficere leges non nullas dari receptas ostendisse, earumque factam receptionem probasse. Duplici autem ratione leges possunt recipi; vel enim *tacite*, quando is, qui iure gaudet prohibendi permittit, ut subditi actiones suas secundum iura extranea dirigant, et hac permissione, tacitum suum consensum, cuius eadem via est ac expressi, declarat, nullus dubitabit, quin illa lex a Legislatore tacite approbata eandem deinde habeat

habeat vim, quae legibus ab ipso conditis inesse solet; ceu hoc demonstrant ea iura, quae per consuetudinem introducuntur, quorum aliud fundamentum non est, nisi idem tacitus principis consensus; ^{b)} vel *expresse* recipiuntur, quando legislator sanctione quadam expressa praecipit, ut secundum legem quandam extraneam iudicetur atque pronuncietur; quo facto lex illa recepta non amplius tanquam *lex aliena*, sed tanquam norma ab ipso superiore nostro praescripta, nos obligat. Variis autem argumentis ostendi potest, illam iurium speciem, quae tantam sibi in omnibus fere terris ac rebus publicis conciliauit auctoritatem, videlicet *Ius Romano-Justinianicum*, duplici hoc modo, in Imperio nostro receptum fuisse. Quam in rem, quod ad *tacitam* eius attinet *receptionem*, allegare iuuabit testimonia, non demum nostro tempore orta, quibus illius iuris principia, apud nos in usum venisse, ac instrumentis publicis inferi, tandemque in academiis publice doceri coepisse, probatur; ^{c)} contra vero quod ad *expressam receptionem* spectat, eam non minus non nullae Leges Imperii publicae demonstrant, ^{d)} quas hoc loco allegare magis, quam ipsis verbis commemorare, fas est. Ast hanc iurium speciem non solam, Germaniae Proceres receperunt: sed aliud adhuc ius, *Pontificium* siue *Canonicum*, non infimum itidem apud antistites nostros obtinuit locum. Principes enim et status Imperii, dum statuerent, ut in causis controuersis secundum illud pronuncietur, idque in academiis, quod earum privilegia et statuta testantur, ^{e)} doceretur, atque I. V. Doctores, civilis atque canonici, quod adhuc hodie fit, crearentur, hoc ius tam *tacite* adoptarunt; quam *expressam* eius *receptionem* variis constitutionibus declararunt. ^{f)} Sufficiant haec de Legum in Germania receptione: plura qui desiderat, mentem ad iurium historiam conuertat. Nos eo contenti sumus, quod demonstrauerimus, dari apud nos leges receptas.

a) CICERO L. I. Offic.

b) *Lauterb.* Coll. Pand. L. I. T. III. n. 4.

c) HEINECC. Hist. Iur. L. 2. C. 3. §. 59. 64. 95 seq.

d) Ord. Cam. de A. 1500. §. 18. Conf. Crim. Carol. A. 117. 135. Conf. Max. I. de Not. §. 1. 3.

e) HEINECC. L. cit.

f) Ord. Cam. de A. 1555. P. I. T. 13.

§. XXXV.

Dictis tamen addendum est, quousque iurium receptorum vis Quousque haec atque valor in Germania sese extendat; num tantus sit, ut omnes con- iura recepta trouersiae, in Imperio nostro, tam publicae, quam priuatae, ex iis decidi sint? possint,

D

possint,

possint, et praerogatiua quaedam peregrinis illis Legibus, prae omnibus nostris, tribuenda sit: an vero tantum, ut loquuntur, in subsidium sint receptae, ita ut ad priuatorum solum spectent causas? Quae res in primis quoad ius *Iustinianum*, tribus his regulis confici potest. Prima ita sese habet: *Ius Iustinianum receptum est, tanquam ius priuatorum ad decidendas ex illo tantum causas et controuersias priuatorum*; quo praestructo, nullum illius esse usum, in decidendis causis Imperii publicis apparet, ^{a)} quippe quod Legibus antea commemoratis, ^{b)} quibus Imp. Rom. Germanici illam iurium speciem, tanquam ius priuatorum receperunt, apprime probatur. Secunda hic notanda regula haec est: *receptum tantum illud est in subsidium, quatenus deficiant leges et consuetudines domesticae.* ^{c)} Ultima denique: *eatenus tantum in Germania receptum est, quatenus statui eiusdem conuenit.* ^{d)} Ex quibus collectis facile iudicari potest, quanta iurium ciuilium apud Germanos sit auctoritas. Quod vero ad *Ius canonicum* attinet, eadem proponendum ratione, ac sub iisdem fere circumstantiis, ut ius ciuile, illud receptum fuisse, affirmari potest. Neminem enim fugit, ius *Pontificium* liberos Germaniae Status, vi propria nequaquam obligare posse, sed eatenus tantum, quatenus illud sponte in usum uocantur. ^{e)} Quare omnino liquet, quod eius applicatio in iis solummodo casibus locum sibi vindicare possit, quibus libertas Germaniae, eiusque ecclesiarum salua maneat; licet Pontifices summo studio eo allaborauerint, ut superioritatem quandam in Imperatores Romano-Germanicos sibi acquirerent. ^{f)} Pontificum itaque canones non minus in subsidium, ^{g)} in iis causis, tam ecclesiasticis, tam ciuilibus, ubi maiorem, quam ius ciuile, aequitatem atque pietatem praeseferant, tantum applicari possunt; in primis apud imperii Status Protestantes, licet Romano-Catholicos, quoad causas ecclesiasticas, longe alio ex capite obligare, inter omnes constat.

a) LAVTENSACKII Diff. de inepta ratione decidendi controuersias iuris publ. ex LL. Rom. et iure Canon. Erford. 1710. ed. et GRÜBNERI Diff. de praedictiis principium imperii exabatu Iur. Rom. Iustiniani Witteb. 1715. edita, et SPENERVS Iur. publ. germ. L. I. C. 12. §. 4. 5.

b) §. praeced. L. diff.

c) Ord. Cam. de A. 1555. P. I. Tit. 13.

d) SINCERI S. CVLPISII Diff. epist. de germ. LL. vet. ac Iur. rom. in nostra republica origine. HIDELMANNI Diatr. hist. iurid. de receptione iuris rom. ac LL. germ. veter. in foris usu ac autoritate praesenti.

e) RETHI diff. de autoritate Iur. Can. inter Aug. Conf. Consortes.

f) III.

Legum interpret, *iurisprudentiae fontes probe cognitos habere, iurisque peritus esse debeat.* Quidquid enim in genere, tam de quolibet interprete, tam de quacunque scientia valet; id in specie quoque de iurium scientia illorumque interprete non potest non valere. Quae cum ita sint, operae pretium esse duco, praecipuos iurisprudentiae fontes, ex quibus omnia, quae hic desiderantur, haurienda sunt, paucis aperire. *Primum* autem omnis iurisprudentiae *principium et fontem*, lex illa diuina vniuersalis, quae *Ius Naturae* vocatur, constituit; quippe qua, solo sanae rationis dictamine, quid iustum, quid iniustum, a quocunque hominum, absque omni alio adminiculo cognoscitur, et quae omnibus legibus positivis humanis praebuit fundamentum; quia hominum ad iniusta et illicita peragenda procliuitas, nec non, exortis societatis civilibus, eorum, quae secundum rectam rationem aequa et iniqua sunt, iustae cognitionis defectus desideraret, vt legibus civilibus ea omnia curatius distinctiusque exprimerentur et stabilirentur. ^{b)} Vnde humanae leges enatae, quae huic iuri naturae, tanquam legi a summo legislatore Deo conditae, ^{c)} originem debent; ideoque nihil contra huius naturalis iuris principia continere possunt, quanquam praeter illud non nulla quandoque statuunt; quod ICRUS VLPPIANVS satis accurate docet, ^{d)} dum dicit: *Ius civile est, quod neque in totum a naturali vel gentium recedit, nec per omnia eidem seruit.* Quibus perspectis atque perpensis, *Ius Naturae*, non immerito fontibus iurisprudentiae civilis primariis, adnumerandum est. ^{e)} Cum itaque, quod modo dixi, necessarium fuerit, vt praeter leges naturales, aliae adhuc ferrentur; secundo loco has *latas humanas*, fontibus iurisprudentiae accensimus. Munus enim ICRORUM in eo consistit, vt leges praescriptas ad hominum facta applicent, quod fieri nequit, nisi easdem habeant cognitatas, et inde perspiciant ea, quae ab hominibus, indirigendis illorum actionibus, sint obseruanda. Multum deinde vtilitatis, quod nemo diffidet, ad felices in Legum scientia faciendos progressus, praestat historiae cognitio, qua de Legum existentia, ortu atque progressu certiores reddimur; vnde pro *tertio* iurisprudentiae *fonte*, *historiam iuris*, qua sine dispendio iuris peritus carere nequit, vnusquisque facile nobiscum venditabit. *Vltimo* tandem loco, nec forsitan sine ratione, fontibus illis adnumeramus, illius reipublicae, in qua lex interpretanda, sine domestica, sine recepta, valet, *status publici cognitionem*. Nam intuitu legum domesticarum, publicum reipublicae statum noscere ideo iuvabit, quia secundum eius conditionem conditae sunt: quod vero ad peregrinas et receptas leges atinet,

attinet, earum intuitu, status reipublicae cogniti utilitas, ex iis, quae supra tradidimus, f) satis manifesta est.

a) FRANC. HOTOMANNI ICtus.

b) STRUVII Syntagma Iurisprud. Ex. I. th. I.

c) NIC. HIER. GVNDLINGII I. N. et G. C. I. §. IV.

d) L. 6. pr. ff. de I. et I.

e) §. 4. I. de I. et I. et IAC. FRIDER. LVDOVICI Delineatio Hist. Iur. diu. naturalis et positiui vniuersalis §. 5.

f) §. 33. h. diff.

§. XXXVIII.

In quoecunque interprete tertio loco desiderauimus, vt *artis illius, De Legum in- ex qua res conscripta profluxit, principia et terminos technicos* teneat; *terpretis re- vnde procul dubio et in nostro interprete, vt iurisprudentiae veritates* *quisito III.*

et principia bene intelligat, verborumque in iure occurrentium artificia- lem significatum sciat, requiretur. Etenim ex ipsa iurisprudentiae no- tione, a) qua Leges iusta interpretatione intelliguntur, apparet; quod, nisi veritatum iuridicarum cognitionem supponamus, nunquam fieri possit, vt quis verum et genuinum legis capiat sensum. Idemque me- ruendum est, si quis legem interpretari velit: neque tamen, quid ver- ba in iure significant, sciat. Nemo certe sibi persuadebit, quod Im- perator IVSTINIANVS Pandectis suis titulum de *Verborum significa- tione*, sine vlla ratione apponi curauerit. Quae res, vt eo clarior pa- rescat, ex ipso Corpore Iuris ciuilis desumptum proponam exemplum, quod allegati tituli de V. S. initium statim exhibet, atque singularem vocabuli cuiusdam significatum, a grammatico prorsus alienum demon- strat. Dicitur enim: b) *verbum hoc si QVIS, tam masculos, quam foe- minas sub se comprehendit.* Ex quo exemplo satis luculenter colligi potest, non nullis vocibus in legibus, pariter atque in aliis scientiis peculiarem tribui significatum. Nullus enim grammaticorum pronomen illud, QVIS, in masculino tantum genere positum, simul de foe- minino genere explicandum putabit.

a) LAVTERB. Colleg. Pand. L. I. T. I. n. 4.

b) L. I. ff. de V. S.

§. XXXIX.

Iurisprudentiam veram, non simulatam esse philosophiam, VL- De Legum in- terpretis re- quisito IV.

PIANVS descriptione Iustitiae sacerdotum docet, a) idemque CICERO his probat verbis: b) *disciplina iuris penitus ex intima philosophia hau- rienda est.* Nonne igitur vulgatum illud, vtramque hoc loco faciet paginam, quo *principiis logicis legum interpret bene sit instructus: praec- ipue cum interpretis ad officium pertineat, vt legis mentem perferu- retur*

retur eruatque. Nolo equidem vberiozem huius rei addere probationem, dum idem a me iam satis superque demonstratum esse, silentioque nunc eo facilius praeteriri posse, arbitror; quo apertius vulgati illius expositionem grammaticam, et interpretationem logicam, distinctione, colligi potest. Vnicum tantum exemplum, quo res illustretur, adhuc addam. Habemus notissimum logicorum canonem: *quidquid valet de genere, valet quoque de specie, sed non vice versa*; utpote qui tam sedulo in iure observandus est, ^c) ut eo neglecto, non nisi infelix interpretationis euentus sperari queat. Ac illud CICERO ^d) dudum commendauit, quando scripsit: *Si ex contrariis legibus controuersia nascatur, cum inter se duae videntur aut plures Leges discernere, considerandum est, vtra Lex de genere omni, vtra de parte quadam; vtrum communiter in omnes, vtrum in aliquam certam rem scripta videatur.*

a) L. I. §. 1. ff. de I. et I.

b) Lib. I. de Leg.

c) Vid. IOAN. MERCERII Conciliator.

d) L. II. de inuent.

§. XL.

De Legum interpretationis requisito V.

Quintum, quod ab eo, qui alicuius scripti interpretationem suscipit, philosophia rationalis requirit, est, *ut omni careat affectu*. Negandum quidem non est, primo intuitu videri, hanc regulam logicam, ad iurisprudentiam parum commode applicari posse. Attamen si dicendum, quod res est, maximam in iure praestare utilitatem, affirmamus, quia idem, legum scientiae eiusque veritatibus indagandis, per praecudicia et animi affectus, quibus mens interpretis capta, damnum inferri potest, quod eodem modo, aliis disciplinis affertur. Vnusquisque secum reputet quaeso, diuersas non nullarum legum interpretationes posse excogitari, facileque ita euenire, ut eiusmodi iurium interpretes praecudiciis et affectibus praecoccupati, eam sibi legis interpretationem fingant, quam eorundem postulat affectus, hacque ratione legem nonnunquam, propter faciendum quaestum, in aliorum damnum, *rabularum* more, teste TULLIO ^a) peruertant.

a) L. I. de Orat. C. 55.

§. XLI.

De Legum interpretationis requisito VI.

Vltimum denique interpretis requisitum, in eo ponendum esse reor, *ut ab omni absteineat emendatione et correctione*. Equidem non ignoro, multos eruditorum hac in re a me dissentire, legesque emendandi licentiam sibi adscribere; nihilominus dictae opinionis veritatem, extra omnem

omnem dubitationis aleam positam esse, firmissimisque argumentis demonstrari posse, omnino censeo. Magnam nostrae assertioni lucem iamiam accendant, quae in priori huius dissertationis sectione hac de re proposuimus; *) sed ne crambem bis coctam afferam, ea, quae iam dicta sunt hic praetermittam, alia quaedam, non minus firma, quibus nostra sententia nititur, quae supersunt argumenta, enarraturus. Quilibet interpretis officium considerans, quo mens, seu ratio legis eruenda, statim perspicit, nulla ratione eidem facultatem leges emendandi et corrigendi competere posse. Is enim qui alicuius rei correctionem suscipit, sine dubio illam rem, eatenus mutat; quatenus ea, quae illi non satis accurate dicta videntur, in melius, quod opinatur, producit; inde non potest non sequi, emendatione facta existere rem aliquo modo mutatam. Adhibeamus autem id ipsum in legibus, et perspicuemus, admitta carundem correctione, statim euenire, ut leges non minus mutatae deprehendantur. Iam videamus, vtrum eiusmodi leges mutandi facultas cuiquam priuatorum concessa dici queat? Ego vero id nemini licere posse, firmiter statuo. Quando quis verba legis, quicquam iis addendo, vel delendo, emendat, et hoc modo mutationem suscipit, nemo dubitare potest, quin talis legum emendator maxime violat iura maiestatica, quia lex principis voluntatem in se continet, quam si quis priuata auctoritate, inscio ac inuito superiore mutare audeat, in hunc ut iniurius fiat necesse est, cum ipse nouam faciat legem interpretis, iurique principi proprio, quod maiestati cohaeret, detrahatur, suique officii, quo et hanc emendatam legem immutatam et illibatam seruare tenetur, prorsus obliuiscatur. Tandem ex effectu, quem haec licentia, si eam priuatis concedamus, producit; nostrae opinionis veritas, oppositae autem falsitas, luculenter colligi potest. Certum enim quam quod certissimum est, innumeris dissensibus ac incertitudinibus apertissimam eo ipso viam aperiri; quia Ictis leges, cum non vbiq; in eadem versentur opinione, secundum hypothesium, quas fouent, diuersitatem, non solum explicarent, sed etiam emendarent, totamque iurium faciem, incertissimam maximeque dubiam redderent. Cum vero reipublicae salus, ob quam omnes leges latae sunt, requiratur; ut iura sint certa, satisque determinata, fieri non potest, ut ab vnius cuiusvis interpretis arbitrio pendeat, leges pro lubitu emendari aut mutari. Denique ipse Imperator **IVSTINIANVS**, pluribus vno loco Ictis expressis verbis, hanc libertatem plane ademit, omnique obscuritati ac incertitudini fortassis oriundae, ad meliorem attulit; dum facta legum ex veteribus codicibus collectione prohibuerit, ^{b)} *ne quis ex veteris*

veteris voluminis comparatione, quasi vitiosam scripturam arguere audeat: ut et si aliter fuerint apud veteres conscripta, in contrarium autem in positione inueniantur, nullum scripturae crimen imputetur, sed haec electioni nostrae adscribatur; simulque eorum interpretationem sibi reseruauerit. ^{e)} Quinimo ICris ne quidem facultatem commentarios harum legum scribendi concessit Imperator, ne rursum occasio seditionis et dubitationis daretur; ^{d)} vnde certo concludi potest: quando id, quod minus est, ICris non licet, id, quod maius, iisdem tanto minus licebit. Sed audio aduersarios obiicentes, secundum nostram sententiam in librariorum atque eorum, qui male scribendo, leges optimas corrumpunt ac interuertunt, errores iurandum esse. Attamen quam facillime huic obiectioni obuiam ire possumus, ostendentes, qua ratione talium legum, quas vitio typographorum corruptas credunt, insignis obscuritas, sine emendatione a priuato suscipienda, tolli possit. Primum, quo in hac legum ambiguitate vtendum est, medium in eo consistit, vt omnem nauemus operam, veram et genuinam mentem, adhibitis omnibus hermeneutices adminiculis, nihilominus eruendi, obscuritatemque tollendi. Quae si non sufficiant, tum leges ipsae, tum sana ratio, aliud medium omni exceptione maius, suppeditant; adeundus est princeps, et ab eo huius legis explicatio expectanda; quilibet enim optimus verborum suorum interpres est, quia his, tanquam signis, voluntatem suam declarauit, quae si nobis obscura videantur, non possunt melius, quam ab eodem explicari; quod nec in legislatore secus esse potest, cum hic alias deterioris esset conditionis, quam priuati. Sed nec alia est legislatoris voluntas, quam Imperator IVSTINIANVS his verbis discretis praescripsit: ^{e)} *Si quid forte ambiguum fuerit visum, vel litium certatoribus, vel his, qui rebus iudicandis praesunt; haec Imperator interpretabitur recte, nam haec facultas ILLI SOLI a legibus permessa est.* Vnde patet non immerito a nobis affirmari in eo casu, quo doctrinalis interpretatio non sufficiat, auxilium ab interpretatione authentica petendum esse. Duplici vero ratione princeps interpretatur, vel voluntatem suam alia quadam lege expressa et quidem nouiori clarius exponit; vel consuetudine quadam introducta patitur, vt lex obscura clarior reddatur, quia consuetudo est optima Legum interpres. ^{f)} En itaque optimum obscuritatem Legum tollendi consilium, quo Sacrae Maiestatis palatium introeundum, et principis expressae vel tacitae declarationi Lex ambigua est committenda. ^{g)}

a) §. 4. h. diff.

b) L. I. §. 7. C. de V. I. E.

c) L. 3.

- c) L. 3. §. 21. C. eod. et L. f. §. 1. C. de LL.
 d) L. 3. §. 21. C. eod.
 e) d. 1. 3. §. eod. C. eod.
 f) L. 37. ff. de LL.
 g) RICHTERI Disp. 18. Sel. Iur. Princ. §. vlt.

* * * * *

CAPVT. III.

D E

LEGIBVS INTERPRETATIONIS
 IVRIDICAE.

§. XLXII.

Expositis iis philosophiae rationalis principiis, quae officium et per-
 sonam interpretis concernunt; ordo a nobis electus, nunc poscit, ut *Autorem Le-*
 eas regulas, quas *interpretationis leges* vocauimus, quibus etiam in *gis scire pa-*
 nostra interpretatione opus est, tradamus. Primum vero, quod sese *rum iuuat.*
 nostrae contemplationi offert, ea quaestio est: *an cognitio auctoris in*
explicandis atque interpretandis legibus multum praestet utilitatis?
 Scimus equidem, multos iurium Doctores in ea versari opinione, ut
 statuunt, omne interpretationis iuridicae fundamentum, in eo positum
 esse, ut certiores simus: quis auctor legis, et cuius sectae addictus
 fuerit? Parum tamen illam auctoris cognitionem iuuare et ad rem
 facere, sed tantum quandoque illustrare affirmamus, idque rationibus
 quibusdam haud spernendis corroborabimus. Nullam legem sine
 voluntate ac iussu imperantis, in republica condi aut existere posse,
 tralatitium est; quare, cum haec facultas aliis normam praescribendi,
 soli principi iure competat, necesse est, ut quaelibet lex principem
 solum habeat pro auctore. Idque magis adhuc notio legis in genere,
 quam Icti tradunt, confirmat. Cum autem is, qui proprie, legis
 auctor dici meretur, omnibus iamiam sine longa erudita et scrupulosa
 indagatione cognitus sit; non est, quod alium legis auctorem
 scire atque cognoscere cupiamus. Verum enim vero negari nequit,
 principes in ferendis legibus, ita non procedere, ut ipsi legum verba
 condant atque conscribant, sed hocce negotium aliis Ictis, vel Consi-
 liarjis relinquunt. Nonne inde argumentum aliquod nobis contrarium
 deduci potest? aut valde dubito, quia is, qui iussu principis legum
 verba componit, seu cogitata principiis in scripturam redigit, non
 tam legis, quam elaborationis auctor nominari meretur.

E

§. XLIII.

§. XLIII.

Nec in recep-
tis.

Quae quamvis ita se habeant, multi tamen existimabunt, nostram assertionem; quoad leges receptas restringendam et limitandam esse, cum in his interpretandis; multam lucis omnino afferri, sibi persuadeant scire: quis auctor legis, quasque philosophorum opiniones sectatus fuerit; inprimis in iure Romano, quod ex tot veterum Ictorum sententia conflatum est. Sed nec in his legibus illam auctoris cognitionem aliquid efficere posse, sed tantum illustrare, ipsa Imperatoris IUSTINIANI, cui leges illas debemus collectas, constitutio declarat, qua fatur: ^{a)} quod reuerentiam tantum antiquitati habuerit, *ne nomina prudentum taciturnitati traderentur*; attamen nemini licere id, quod in veterum codicibus aliter positum esset, propter antiquitatem mutare. Qua propter nos eo maiori fiducia, et ipso Imperatoris praesidio muniti, auctoris cognitionem, etiam in his legibus parum, aut nihil operari; sed apposita nomina, memoriam veterum Ictorum, aliorumque iuris auctorum conseruare, affirmamus. Si quis autem est, cui haec nostra demonstrandi ratio, nimis specialis videatur, quia omnis argumentandi vis, a laudata Iustiniana constitutione praecipue pender; ille in genere obseruet velim, nullam legem exoticam in republica quadam ciues vi propria obligare, id est, quod hunc vel illum pro auctore agnoscat; sed propter receptionem ab eiusdem reipublicae superiore factam. Quo posito, prono, quod aiunt, aluo fluit, nos impune legis alicuius receptae auctorem ignorare posse, cum princeps, qui eandem recepit, pro solo veroque illius legis auctore sit habendus. Tandem pro nostra sententia, inprimis quoad ius *Iustinianicum*, non parum facit eorum Doctorum opinio, ^{b)} qui statuunt; leges quas in Pandectis reperimus, nihil aliud esse, quam reliquias veterum Ictorum, ita ut quanquam *leges* vocantur, tamen *non sint*, nec vlla consecutio ex illis fieri possit; vnde concludimus, licet non penitus illorum sententiae subscribamus, ^{c)} parum prodesse interpreti, scire quis legis fuerit auctor.

a) L. 2. §. 10. C. de V. I. E.

b) Vid. Excell. IO. AVG. BACHII Diss. de Iure Transactionis super controuersis ex testamento non cognitis tabulis. §. VI. ibique cit. Gerardus Noodtius.

c) Propter arg. §. 3. Inst. de I. N. G. et C.

§. XLIV.

Singula verba
LL. sunt con-
sideranda,

Sequuntur nunc ea principia, quibus paulo ante nomen *legum interpretationis* tribuimus; in quibus tractandis eum, quem philosophia

§. XLV.

Regula II.

Legislatoris veram mentem ex iis legibus, quarum interpretationem infirmimus, clariorem reddere cum cupiamus; *verba legum tándiu in nativo sensu et communi significatione erunt accipienda, quam diu nulla inde recedendi adest necessitas*; quia legis verba in communi ac vulgari significatu accepisse praesumendus est, is, qui legem tulit, donec alia lege, voci cuidam, propriam et peculiarem significationem tribuente, proberetur contrarium. Optimum huius rei exemplum fílit, crux illa ICtorum quam vocant, videlicet effatum VLPIANI, ^{a)} quo affirmat: *venire in hac áctione, scilicet pignoratitia, et dolum et culpam, ut in commodato, venire et custodiam; vim maiorem non venire*. Haesitant circa haec verba: *venit et custodia*, multi iurium interpretes, ita vt illis peculiarem, et a propria significatione prorsus alienum sensum tribuendum, vel totam legem corruptam existiment. Sed non est, quod multis verborum ambagibus, huius legis interpretationem, nostra regula duce, suscipiamus; cum ab EXCELL. RICHTERO, ^{b)} elegantissimum in modum demonstratum sit, retenta propria et nativa verborum significatione, sensum veritatis, nec non analogiae iuris abunde conuenientem, ex hac lege deduci posse. Is enim, qui pignus accepit, praeter dolum et culpam, *ad rem oppignoratam custodiendam* est obstrictus; hinc nullam, a communi dictorum vocabulorum significatione recedendi, adesse necessitatem perspicitur, quod et negotii natura, qua creditor ad rem oppignoratam in specie restituendam tenetur, commonstrat; vnde non potest non sequi, vt rem diligenter creditor custodiat arque conferuet.

a) L. 15. §. 1. ff. de pign. act.

b) Disp. 20. S. I. Pr. §. 14.

§. XLVI.

Regula III.
et IV.

Artium peritos varias ob causas, vel nouas struxisse voces, vel communibus peculiarem et a vulgari vsu diuersum tribuisse sensum, propter nouas, quas eruere veritates, rerumque multitudinem, supra monuimus; fieri inde non potuit, quin ICri eadem necessitate coacti, vel nouas sibi rerum fingerent notas, vel communibus singularem imponerent sensum, sicque terminos, vt reliquarum scientiarum Doctores, construerent technicos; recte Vlpiano, qui insignem eiusmodi terminum technicum exhibet, ^{a)} dum *glandis* nomine, *omnes fructus contineri* dicit. Colligi ex his potest, *terminos ICtorum proprios, in*
hac

*hac interpretationis specie, omnino secundum eorundem definitiones esse explicandos; quia in re Imp. Iustinianus filium nobis quasi Ariadnaeum Tit. Pandectarum de V. S. reliquit. Sed non minorem in iure vtilitatem, regula nostra in superioribus quarto loco posita, praestabit, qua considerandum, an verba sint auctoris propria, an aliena; quia in legibus non nunquam verba reperiuntur, quae in toto contextu, vim Legis non obtinent, inprimis in iure Iustiniano, quo Imperator multas veterum Ictorum controuersias composuit, simulque contrariam sententiam, vt sua decisio clarior certiorque redderetur, allegauit; quam si promiscue pro verbis vim legis habentibus venditarem, tantas sine dubio contradictiones iuri affingeremus, vt eidem nulla plane superesset certitudo, Quid? quod veteres ICI, quorum sententiae in Digestis collectae reperiuntur, eodem modo quandoque processerint, et in responsis suis vel commentationibus, aliorum opiniones integrasque controuersias reuelerint, hisque suam tandem sententiam addiderint, tanquam decisionem. Cuiusmodi exemplum exhibet Lex illa, qua disceptatur: an resectio columnae, in seruitute oneris ferendi, domino seruienti incumbat, nec ne. Verba Legis haec sunt: *b) Etiam de seruitute quae oneris ferendi causa imposita erit, actio nobis competit: vt et onera ferat, et aedificia reficiat ad eum modum, qui seruitute imposita comprehensus est, et GALLVS putat, non posse ita seruitutem imponi, vt quis facere aliquid cogeretur: sed, ne ne facere prohiberet. Nam in omnibus seruitutibus resectio ad eum pertinet, qui sibi seruitutem adseruit: non ad eum, cuius res seruit.* Sed eualuit *SERVII* sententia in proposita specie etc. Mirifice igitur ille iurium interpret a vero aberraret, qui *GALLII* sententiam, cuius in hac Lege mentio fit, vim Legis obtinere crederet; cum non solum *SERVII* opinioni, quae recepta fuit, sed etiam aliis rationibus, ex analogia iuris petendis, maxime aduersaretur.*

a) L. 1. §. 1. ff. de gland. Leg.

b) L. 6. §. 2. ff. si seru. vind.

§. XLVII.

Peruenimus ad eas tandem regulas, quibus integras propositiones explicare, et in earundem veritatem inquirere debemus. Quoniam autem quaelibet propositio, secundum Logicorum principia, duabus constat ideis, quae subiecti et praedicati nomine veniunt, et quarum vna de altera vel affirmatur, vel negatur; propositiones Legum non minus hisce duabus constabunt partibus, ita vt quaedam iis insit idea, de qua legislator aliam affirmat vel negat. Quis vero est, qui non videat, sedulo in omnibus legum propositionibus eo respiciendum esse,

Ratione propositionum Regula 1ma et 2da.

an praedicatum conueniat subiecto, nec ne; quod ex sequenti patebit exemplo. LABEO ait: ^{a)} hanc seruitutem, scilicet oneris ferendi non hominem debere, sed rem. Continet vero haec lex duas diuersas propositiones, quarum prior est *negatiua*, altera vero *affirmatiua*, et inde vna eademque idea, primum ab alia remouetur, deinde iterum aliae tribuitur. Sed quomodo harum propositionum veritas demonstrari ac diiudicari possit, nisi consideremus, an idea illa communis, cum ratione sufficiente, de altero subiectorum affirmari, de altero negari queat? Huc meritoque autem LABEONEM hocce praedicatum, de priori subiecto, *homine*, negasse, perspicies; si perpendas, quod *hominis* idea, hoc loco secundum principia iuris, nihil aliud, quam notionem, *domini fundi seruiantis*, sub se comprehendat: idea praedicti, *seruitutem oneris ferendi*, in se contineat; quae est *seruitus realis*, qua paries alicuius, vel columna onus vicini aedificii sustinere tenetur. ^{b)} Ex quibus consideratis diuersarum harum idearum notionibus fluit, hanc seruitutem hominem non posse debere, tum propter ipsam huius rei naturam, tum quia seruitus illa realis, duo vicina requirit praedia, ^{c)} quorum alterum in alterius vtilitatem onus aedificii vicini sustinere tenetur, quod in homine vix cogitari potest; quapropter euidens est hocce praedicatum nullo modo conuenire illi subiecto, sed LABEONEM illud rectius de altero affirmasse. Porro cum non nunquam stili elegantia, vel instituti ratio, vel alia causa faciat, vt idea praedicti, aut subiecti sub iis, quae in contextu antecedunt vel consequuntur, comprehendatur; illa quoque *antecedentia et consequentia probe erunt consideranda*. Idque non minus illa Lex, qua LABEONIS sententia ante laudata exhibetur, demonstrat, dum statim initio dicitur: *Labeo hanc seruitutem etc.* Nemo arbitror solis ex his verbis perspiciet, quam seruitutem intelligat noster ICTUS, nisi antecedentia huius Legis verba consideret, ex quibus demum cognoscitur, hanc seruitutem, eam significare, quae oneris ferendi appellatur. Nec desunt alia exempla, quibus regulae nostrae vtilitas probari potest, quorum vnum alterumue adhuc afferre lubet, vbi omnis deesse videtur sensus, nisi adhibita nostra regula, intellectu reddantur faciliora. Ita nempe VLPIANVS dicit, ^{d)} *Iulianus scribit non deductis legatis*; item in Lege subsequenti ^{e)} PAVLVVS, *nec pretiis manumissorum*; et tandem in eiusdem seriei alia POMPONIVS, ^{f)} *nec aere alieno deducto*. Verum enim vero cum ne quidem ex omnibus simul sumtis, vnica tantum propositio logica deduci possit, recurrendum est ad praecipuum nostrum, vt illius ope detegamus, quid haec leges, velint statuuntque. Dicitur vero in anteceden-

dentibus legibus, ⁵⁾ quod CELSVS scribat: *quotiens mulier decedit, ex dote, quae penes virum remanet et caeteris mulieris bonis pro portione funeranda est*; quod in lege, quae immediate sequitur, ^{h)} a PAVLO his verbis explicatur: *veluti si centum sit in dote, in hereditate ducenta: duas partes heres, unam vir conferet*. At cum hac lege nondum factis haec res determinata videretur, quia incertum adhuc erat, qua ratione *hereditatis computatio* institui debeat, legibus supra citatis, hoc magis determinatur; scilicet *non deductis legatis, nec pretiis manumissorum, nec aere alieno deducto*.

a) L. 6. §. 2. ff. si seru. vindic.

b) LAVTERB. Colleg. Pand. L. 3. T. 2. n. 2.

c) §. 3. I. de seru. praed.

d) L. 24. ff. de rel. et sumpt. fun.

e) L. 25. ff. eod.

f) L. 26. ff. eod.

g) L. 22. ff. eod.

h) L. 23. ff. eod.

§. XLVIII.

Variae causae cum facere queant, ut quemadmodum scriptum *Regula 31a.* quodlibet, ita Lex etiam, alio loco, veluti propter nimiam breuitatem, obscura videatur, alio loco autem res, quae obscuritatem praebebat, clare ac perspicue sit exposita; requiritur si illam tollere velimus, ut *leges clariorem cum obscurioribus conferamus et has ex illis explicemus*. Nonnunquam enim Lex quaedam aliquid disponere videtur, quod contra omnem aequitatem dictum putari possit, nisi iamiam alia Lege clariori et parallela, id est, de simili argumento agente, legislatoris voluntas verius declarata esset. Ita PAVLI sententiam explicandam esse censeo, qua dicit: ^{a)} *Pacta, quae turpem causam continent non sunt obseruanda: veluti si paciscar, ne furti agam, vel iniuriarum si feceris; expedit enim timere furti vel iniuriarum poenam: sed post admissa haec, pacisci possumus*. Postrema huius Pauliani dicti verba insignem continent obscuritatem, quibus affirmari videtur: *post admissa delicta pacisci posse*. Quid autem quaeso, haec propositio inuoluit, quam quod per pactum, admissio eiusmodi delicto, poena huius facti illiciti valide remitti possit? nam in antecedentibus dicitur: *expedit furti vel iniuriarum poenam timere*. Videamus porro, quaenam inde consecutio deduci possit? ea procul dubio, quod hac lege lata certum sit, interueniente pacto delicta impune committi posse. Cum vero, me tacente, vnicuique notum sit, reipublicae salutem exigere, ne

ne delicta maneant impunita; haec Lex ex alia Lege erit explicanda, ne aequitati ac principiis iurisprudenciae refrageretur, quod considerata poenarum diuersitate ita fiet; puniuntur scilicet delicta non vno modo, sed tum quatenus laedunt priuatos, tum quatenus damnum saluti status publicae inferunt; vnde laedentes, vel poena quaedam publica, vel priuata affici possunt. Totum itaque nostrum negotium in eo versatur, vt dispiciamus, de quanam poenarum specie, post admissa delicta partes pacisci posse, laudatus ICtus hic affirmauerit? Sed cum per pactum ipsum factum infectum fieri nequeat, quia *neque pacta neque stipulationes factum tollunt*,^{b)} nec *priuatorum conuentiones iuri publico derogare possint*; ^{c)} tali pacto poena publica nullo potest auerti modo; quod etiam VLPIANVS expressis docet verbis:^{d)} *item, inquit, si qui furti, vi bonorum raptorum, iniuriarum, de dolo malo, suo nomine damnatus, pactusue erit, simili modo INFAMES sunt*; quae infamia olim publica horum criminum poena erat. Ex quibus omnibus apparet Paulianum illud effatum, tantum intelligendum et interpretandum esse, de poena illa, quae spectat ad *vindictam priuatam*, quam post admissa delicta partes sibi remittere, ac de ea pacisci posse, PAVLVS non immerito affirmavit, quia cuiuslibet fauori pro se introducto renunciare;^{e)} relictum est.

a) L. 27. §. 4. ff. de Pact.

b) L. 31. ff. de R. I.

c) L. 45. §. 1. ff. eod.

d) L. 4. §. fin. ff. de his qui not. inf.

e) L. vit. C. de pact.

§. XLIX.

Regula 4ta.

Iam ad eam accedimus regulam, quam in interpretando quodam scripto viramque facere paginam, supra docuimus, quae *ad finem et intentionem scribentis respiciendum est*; quod etiam in Legibus interpretandis summo studio obseruari debet. Quia in re quidem auctore omnia notandum est, id quod in alio scripto, *finis scribentis* dicitur, in Legibus et a ICtis *rationem Legis* appellari. Haec ratio legis tam studiose inquirenda et perpendenda est,^{a)} vt ea neglecta, nulla Legum interpretatio felici cum successu, procedere possit, quia omnis Legum vis et potestas in ea posita est. Hinc est, quod ratio legis, non immerito a nonnullis *anima legis* vocetur. Huius vero regulae veritatem pariter atque vtilitatem luce meridiana clariorem esse credimus, vt hic exemplo eandem illustrare operae pretium haud esse videatur. Mentem potius ad illam interpretationis diuisionem, quae ex hoc fundamento

mento fluit, scilicet in *extensivam* et *restrictivam*, conuertimus, vt quid de eadem sentiendum sit adhuc dispiciamus.

a) STRVV. Synt. Iurispr. Ex. 2. Th. 44. seq.

§. L.

Fieri namque potest, vt auctor adhibeat verba sua intentione vel angustiora, vel latiora, ita vt ex intentione et fine eius appareat, cum plus scripsisse, quam voluisse, vel vice versa; et pro his circumstantiis plus scripsisse, quam voluisse, vel vice versa; et pro his circumstantiis cum vel *extensivae*, vel *restrictivae* esse interpretandum. Sed in legibus idem plane occurrit, cum et earum verba, non nunquam ratione angustiora vel latiora sint. Animo ne quidem cogitari potest, quod omnes casus, ad quos ratio legis applicari potest, verbis legum exprimi, vel omnes, ad quos pro diuersitate circumstantiarum lex non pertinet, excipi queant. Quae cum ita sint, legum interpretationem vel *extensivae*, vel *restrictivae* suscipiendam esse, quis est, qui non intelligat. Quapropter inter alia, eo semper respiciendum, quando lex quaedam per interpretationem ad casum aliquem applicari debet, an ratio huius legis in casu proposito, qui tamen verbis expressus non est, locum habeat. Quodsi ratio legis quadrat, in aprico est, legislatorem in casu non expresso idem voluisse, quod in expresso statuit. Neque alio modo in interpretatione *restrictiva* procedendum, sed ex legis ratione pariter colligendum est, legem sub se casum propositum non continere. Quoniam enim legis verba ita comparata videntur, ac si plus dictum sit; tamen ob angustiorum rationem, quatenus ea cessat, ad casum, qui non est expressus, ea lex non pertinet, sed ad expressum tantum est restricta. Vnde legum interpretatio *extensiva* ea est; qua ostenditur legis rationem ita comparatam esse, vt casum verbis non expressum sub se contineat; et e contrario *restrictiva*, qua ostenditur casum sub lege non comprehendendi, quamvis eius verba ad eum pertinere videantur. Ex quibus sequitur, hocce negotio legem a Ictis nec extendi, nec restringi, quia lex ipsa per se suamque rationem iamiam vel extensa, vel restricta est, nihilque aliud effici, quam ex genuinis principijs et iusto ratiocinandi modo ostendi, casum suppositum, sub legis ratione contineri, vel non contineri; quia interpretando, sensum legis, ei non inferre, sed eruere tantum debemus. Qui ergo legem extensivae vel restrictivae interpretatur, nihil novi facit, sed hunc sensum, vel hanc mentem ei iamiam inesse docet.

F

§. LI.

§. LI.

Regula sta.

Vltimam tandem in applicandis illis regulis, quas ex philosophia supra protulimus, manum imponimus, nostram regulam, *sensum* nimirum *analogiae, illius scientiae, ad quam scriptam pertinet, conuenientem semper eligendum esse*, etiam in Legum interpretatione obtinere existimantes. Antequam verò ipsam hanc rem aggrediamur, non abs re esse iudicamus, paucis contemplari, quid sit *iuris analogia*, quae nunc secundum generalem antea traditam analogiae definitionem, in specie definienda erit. Est itaque analogia iuris, *conuenientia veritatum iuridicarum de simili argumento agentium, cum inter se, tum etiam cum suis principiis*. Qua definitione posita ex rei indole, nostrae regulae vtilitas veritasque ipsa se commendat, quia nisi sensum ex lege quadam, analogiae iuris conuenientem eruamus, omnis iurisprudentiae veritas ac certitudo maximam pareretur iacturam. Ipsa insuper legum verba nostram regulam satis probant, eamque obseruandam iniungunt; ait enim IULIANVS: ^{a)} *in his quae contra rationem iuris constituta sunt, non possumus sequi regulam iuris*. At quomodo haec lex nostram sententiam probabit? Probabit optime, si perpendas, quod nonnunquam a principe aliquid, vel ex capite gratiae, vel iustitiae, contra generalem iuris rationem statuatur: quae iura vocantur *singularia*, in quibus sequi regulam iuris non possumus. Hinc vi contrariorum ex eadem lege apparet, quod regula iuris maxime in iis, quae non contra iuris rationem sunt constituta, sit sequenda, quia, quod vulgo notum est ac nominem fugit, exceptio in casibus non exceptis regulam magis confirmat.

a) L. 15. ff. de LL.

§. LII.

Obiectio quaedam remouetur.

Nil amplius restat, quam vt regulae praecedentis vtilitatem exemplo quodam clariorem reddamus. Ictus PAVLVS ait: ^{a)} *commodare possumus etiam alienam rem, quam possidemus, tamen si scientes alienam possidemus*; et MARCELLVS: ^{b)} *ita vt si fur vel praeda commodauerit habeat commodati actionem*. Posteriorem inprimis legem MARCELLI sententiam hic interpretandam pro scopo habemus, qua ex antecedente PAVLIANO effato affirmatur, furi et praedoni competere actionem commodati de re aliena, id est, furto eneptra. Duo autem tantum dari possunt casus, ad quos haec lex applicari potest. Vel enim constar rem commodatam furto fuisse surreptam, vel non; vnde quaeritur, an haec lex de vtroque casu disponat? quod mihi

mihî quidem plane non videtur, cum eam tantum ad eum casum spectare mihi persuadem, quo nondum satis constat, rem commodatam furto ablata fuisse; ideo quoniam altero casu, si eiusmodi commodanti hæc actio tribueretur, res, quæ analogiæ iuris plane repugnat, statueretur. Deficeret enim sine dubio convenientia illa huius legis cum reliquis principiis, utpote quibus *suum cuique tribuendum esse*; ^{c)} *neminem cum damno alterius locupletiores fieri debere*; ^{d)} *tandemque neminem ex suo delicto conditionem suam meliorem reddere posse*, ^{e)} confectum est. Hæc omnia posthabentur, si illo altero casu furti, vel prædoni hæc actio daretur. Sic etiam in legibus interpretandis analogiæ iuris ratio habenda est, nisi interpretes a vero aberrare velit.

a) L. 15. ff. Com. vel. contr.

b) L. 16. ff. eod.

c) § 3. I. de I. et I.

d) L. 206. ff. de R. I.

e) L. 134. §. 1. ff. eod.

§. LIII.

Dubium superest, quod non sine omni fundamento, ex eo modo Obiectio quaeritur. nobisque obici potest, quod non nullæ leges expressæ existunt, *dam remouetur.* peculiarem in quibusdam casibus interpretandi normam præscribentes, ex philosophiæ rationalis principiis non petendam. Dicit PAVLVS ^{a)} *semper in obscuris quod minimum est sequimur*; et porro: ^{b)} *in testamentis plenas voluntates testantium interpretamur*; nec non CÆLSVS: ^{c)} *benignas leges interpretandæ sunt, quo voluntas earum conseruetur*. Quod vero ad has aliasque leges, quibus peculiaria interpretationis iudiciæ principia traduntur, attinet; vnicuique hoc mendum arbitramur, has leges non tam esse regulas hermeneuticas, quam principia iurisprudentiæ, quæ ut quilibet interpretum probe sciat, necesse est. Monuimus etiam supra, cum interpretis requisita ^{d)} traderemus, neminem leges feliciter explicaturum esse, nisi qui iuris principia calleat. Hæc in præsentî non tam iterata vice proponenda, quam reperenda sunt; quo factò dubium illud contra nos enatum, facillimo negotio remoueri tollique potest.

a) L. 9. ff. de R. I.

b) L. 12. ff. eod.

c) L. 18. ff. de LL.

d) §. 38. h. diff.

*Antiquitates
caute sunt
adhibendae.*

Multi adhaec in ea versantur opinione, vt in arte hermeneutica antiquitatibus iuris omnia tribuenda esse censent, rati quod quis earum ope tantum in interpretandis legibus, inprimis Iustinianicis, feliciter progredi, omniaque legum capita ex iisdem enucleare et intelligere queat. Nos vero quin eorum sententiae penitus subscribamus, variis iisque grauissimis argumentis commouemur. Etenim antiquitates nihil, quod legis vim habeat, probant, sed solummodo illustrant. Obiici quidem hic nobis a contra sentientibus posse praeuidemus, leges Iustinianicas corpori iuris insertas, maximam partem esse leges Romanas; indeque ex antiquitatibus Romanis explicandas. Ast quamuis haec obiectio primo quidem intuitu magnam veritatis speciem prae se ferre videatur; ea tamen statim corrumpitur atque destruitur, si negamus has leges, nec omnes, nec amplius esse Romanas. Concedimus quidem leges has ciuiles ortum suum Romanis debere; sed quod iis, qua legibus, apud nos praecipue ubi receptae sunt, nomen Legum Romanarum tribui queat, firmiter negamus; quia per receptionem in Imperio nostro Romano-Germanico, quasi domesticae et nostrae factae sunt. Nos autem ubi artem hermeneuticam legalem pertractamus, leges, qua tales, non vero eas, quae olim in legum numero fuerunt, supponimus. Quam parum itaque dubium, illud, a qualitate Legum Romanarum et corpori iuris insertarum ductum, nobis nocebit? Nonne vides nos omni iure affirmasse; antiquitates nihil probare, licet illustrationis gratia non sint negligendae aut vituperandae. Deinceps multum pro nostra sententia facit, quod ipse Imperator IUSTINIANVS, in primis cum apud nos, illae leges romanae tantum valeant atque receptae sint, quas idem iste Imperator exigenti illarum multitudine collegit suasque fecit, intuitu harum suarum legum praeeperit,^{a)} *antiquitatum rationem amplius non habendam esse*; prono alio inde sequitur, vt nec a nobis, quibus et hanc dispositionem obseruare incumbit, hac parte sit contraueniendum. His omnibus aliud adhuc addimus argumentum, nostram assertionem penitus quidem non probans; attamen mirum in modum confirmans, quod nobis ipsa gens Romana suppeditat exemplo, cuius tamen summam in eiusmodi rebus prudentiam hodie adhuc admiramur, ita vt illius vestigia sequi maximae respublicae salutis et felicitatis partibus adscripserint. Notum enim omnibus est, Romanos expulsis regibus per 60. fere annos, nisi plane legibus carent, attamen incertas, modo paucas habuisse, ac eandem ob causam

vt patriae consulere, legatos in Graeciam misisse sibi que Graecorum leges expetisse. Quibus impetratis inde notissimae X. Tabularum Leges ortae sunt, quas tanquam domesticas receperunt, locoque publico affixerunt. Nullibi autem legimus, togatam illam gentem antiquitates Graeciae anxie perferutatam fuisse, easque in explicatione et applicatione earum nouarum Legum adhibuisse. Parum potius Romanorum interfuit scire, qua ex causa et quomodo hae Leges a Graecis fuerint conditae; ac instituto collegio decemuirali tantum id voluisse conspiciuntur, vt Leges obscurae, clarae redderentur et explicarentur; nimisque concisae ad reipublicae Romanae statum publicum quocumque modo accommodarentur. Cum vero Germania nostra, hac in re cum Romanis in eadem sit causa; nihil iustius aequiusque esse potest, quam eorum exemplum etiam hac in re sequi, et Leges apud nos receptas, habita nostrae potissimum reipublicae dispositionis ratione, ad statum nostrum applicare, cum omnino nemo sit negaturus, nos illas demum Leges Iustinianae recepisse, quae statui nostro conueniunt. Colligimus inde omnia ea iuris capita, quae antiquata deprehenduntur et ad nostrum statum pertinere non possunt, quia antiquam illius reipublicae faciem tantum pro fundamento agnoscunt, adco magna solertia perferutari vix operae pretium esse, quoniam ille antiquus Romanorum status, vna cum suis Legibus esse desit.

a) L. 1. §. 6. in fin. et §. 7. C. de V. I. E. et L. 2. §. fin. C. de repud.

§. LV.

Vnicum illud tandem perquirendum est, quid de *certitudine et probabilitate hermeneutica* in iure sentiendum sit? Qua in re cum limites instituti nostri iamiam egressi sumus, tribus vt loquuntur, verbis mentem nostram exponimus, affirmantes, omnia ea, quae de certitudine hermeneutica in priori nostra sectione diximus, commode ad hanc partem trahi et applicari posse: omnem vero probabilitatem in hac interpretationis specie, nimirum *doctrinali*, plane reprobendam esse; quia maximum inde in rempublicam redundaret damnum, si talis in interpretandis et applicandis legibus concederetur incertitudo, qua salus ciuiumque bona, quin imo ipsa vita maximo periculo, ne dicam interitui, exponeretur. Quando itaque mediis, quae philosophia suppeditat, adhibitis, ex lege quadam sensus certus ac indubitatus erui nequit, tota *interpretatio doctrinalis* procul dubio cessabit, locusque

authenticae relinquendus erit; qua omnis legum incertitudo atque ob-
scuritas principis voluntate tollenda.

Conclusio.

Atque haec sunt, quae de *philosophia rationali optima Legum
positivarum humanarum interprete*, pro instituti ratione viriurumque fa-
cultate proferenda putauimus. Multa quidem, quae circa hanc ma-
teriam arduam summeque necessariam moneri possent, adhuc deesse,
non inficias imus; sed ea hic silentio praeterire propositi nostri fines
iubent. Hinc vela contrahimus, et finem, nostras meditationes
benigno B. L. iudicio relinquentes, nostrae dissertationi imponi-
mus; bona spe freti, fore ut, si quae sint, ut erunt, quae non satis
accurate dicta videantur, ea omnia imbecillitati nostrae adscribantur,
primumque illud conaminum nostrorum specimen vel ob materiae gra-
uitatem non plane reprobetur.

Antiquum illi
prohibetur
males ipsam notam
mentem nostram
indignae hanc
breuem ratio et
reprehensionis
quis maxime inde
interpretandis et
his emendandis
suscipiunt, adhibita
pedant, tota interpretatio

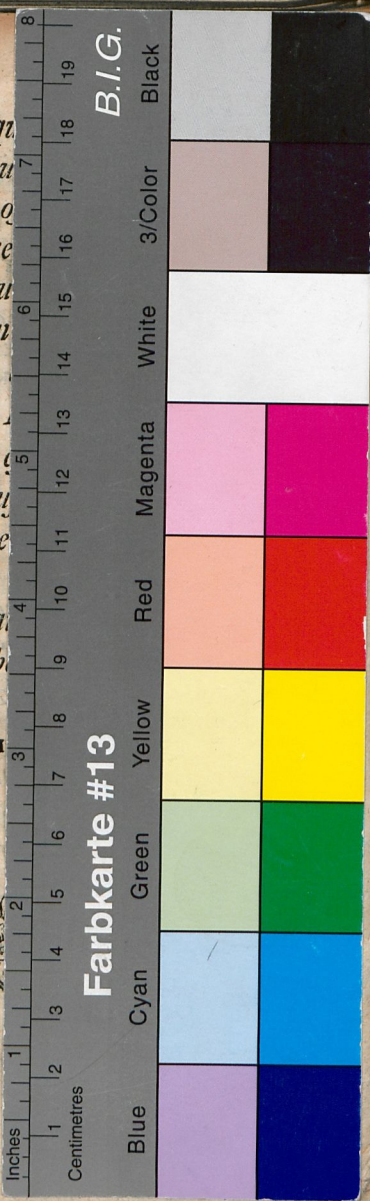
WELIAN

Leipzig, Diss., 1753

X. 237 3094

4

G. 15. num. 1
1753, 6.

DISSERTATIO PHILOSOPHICA
D E
PHILOSOPHIA RATIONALI
OPTIMA LEGVM POSITIVARVM
HVMANARVM INTERPRETE

QVAM
AMPLISSIMI PHILOSOPHORVM ORDINIS
INDVLTV
D. XIV. APRIL. A. S. R. MDCCLIII
IN AVDITORIO PHILOSOPHICO
HORIS CONSVETIS
PLACIDO ERVDITORVM EXAMINI
SVBIIIVNT
M. CAROLVS HEINRICVS BOEHN
E T
LVCAS FENDERLIN
VRAT. SIL.

L I P S I A E
EX OFFICINA LANGENHEMIANA

